

Manj osvetljene plati življenja Adama Bohoriča (ok. 1524–1601/2)

Boris Golec

Znanstvenoraziskovalni inštitut Slovenske akademije znanosti
in umetnosti, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Novi trg 2,
SI 1000 Ljubljana, bgolec@zrc-sazu.si

Adam Bohorič glede na podatke o času študija na Dunaju in v Wittenbergu ni bil rojen okoli leta 1520, ampak približno štiri leta pozneje. Skoraj brez dvoma je prišel na svet na štajerski strani Save pod Bohorjem, po katerem sta njegova družina ali šele on sam dobila priimek, a je moral biti že zelo zgodaj povezan z bližnjim mestom Krško, kjer je pozneje tudi deloval kot učitelj, vendar ne v lastni, temveč v mestni oziroma župnijski šoli. Tudi umrl ni v pregnanstvu na Nemškem, ampak med pomladjo 1601 in poletjem 1602 v Ljubljani.

Im Hinblick auf die Studiendaten aus Wien und Wittenberg wurde Adam Bohorič nicht um das Jahr 1520, sondern etwa vier Jahre später geboren. Es ist fast mit Gewissheit anzunehmen, dass er unter dem Bohorgebirge auf der steirischen Seite der Save, von dem auch sein Familienname abgeleitet wird, zur Welt kam. Er musste schon sehr früh zur nahegelegenen Krainer Stadt Krško/Gurckfeld Verbindungen gehabt haben, wo er später auch als Lehrer tätig war, allerdings nicht in seiner eigenen, sondern in einer Stadt- bzw. Pfarrschule. Auch ist festzustellen, dass Bohorič nicht im Exil in Deutschland starb; sein Leben endete zwischen dem Frühjahr 1601 und Sommer 1602 in Ljubljana/Laibach

Ključne besede: Adam Bohorič, Rajhenburg (Brestanica), izvor, družina, Krško, Ljubljana

Schlüsselwörter: Adam Bohorič, Rajhenburg (Brestanica)/Reichenburg, Herkunft, Familie, Krško/Gurckfeld, Ljubljana/Laibach

Ko sem na povabilo organizatorja simpozija o Adamu Bohoriču izbrskal iz svojih starih zapiskov peščico doslej še neznanih podatkov o našem prvem slovničarju, se je pokazalo, da vendarle niso tako drobni in nepomembni, kot sem bil vseskozi prepričan. Če jih postavimo v širši kontekst, narekujejo vprašanja, ki so bila doslej slabo obdelana, tista, pri katerih je France Kidrič v biografskem geslu o Bohoriču (Kidrič 1925–1932: 49–52) uporabil mašilo »menda«¹ ali pa se je zaradi slabo osvetljenih okoliščin zatekel k neargumentiranim napačnim trditvam. Tako sem se odločil preveriti že znane vire in jih podkrepiti z novimi

¹ Po Kidriču je Bohorič umrl »menda v emigraciji«, mladost je preživel »menda na Krškem«, doma je bil »pač« iz krajev med Savo in Bohorjem (Kidrič 1925–1932: 51).

podatki, ki bi lahko osvetlili naslednja vprašanja: prvič, Bohoričev izvor in čas rojstva, drugič, njegovo razmerje do Krškega,² tretjič, družinske razmere, in končno, kdaj in kje se je Bohoričeva življenjska pot iztekla. Skoraj povsem sem torej pustil ob strani najpomembnejše plati Adama Bohoriča – njegovo karierno pot, zlasti najplodovitejše šolniško in ustvarjalno obdobje v Ljubljani.

Kdo in od kod je bil Adam Bohorič?

Začnimo z njegovim izvorom, rojstvom in otroštvom. Tako kot večina slovenskih protestantskih piscev in vodilnih osebnosti slovenskega protestantizma tudi Bohorič v razpoložljivih virih nikjer ne govori o svojem rojstnem kraju, letu rojstva, starših ali sorodnikih, niti ne o svoji starosti. V tem je občutna razlika z mlinarskim sinom Primožem Trubarjem z Rašice ali z Matijo Trostom, sinom vipavskega tržana, ki sta razkrila, kdo sta, kakšnega stanu in kdo so bili njuni starši, Trubar na več mestih v svojih tiskih, Trost pa v rokopisnem reverzu za štipendijo kranjskih deželnih stanov.³

Glede na letošnjo obeležitev 500-letnice Bohoričevega rojstva se kot ključno postavlja vprašanje, kdaj je naš prvi slovničar prišel na svet, in seveda tudi, kje. Za razliko od Trubarja, ki je sam navedel svoje rojstno leto in kraj ter nekajkrat v besedi ali ob lastni podobi izpričal, koliko je star (Golec 2009: 46–47, 50–51), se lahko pri Bohoriču opremo zgolj na sklepanja, koliko let bi mu lahko bilo ob vpisu na dunajsko univerzo leta 1543, ko se njegovo ime prvič pojavi v virih (Gall, Szaivert 1971: 70). V pomoč je primerjava s Trubarjem, ki se je imatrikuliral spomladi 1528 (Gall, Szaivert 1971: 45), star 20 let, kar je bilo že pozno. Praviloma so namreč študenti prihajali na univerzo mlajši, pri 17-ih ali 18-ih (prim. Cindrič 2019: 200). Če bi bil Bohorič res rojen leta 1520, kar je sicer vedno opredeljeno kot približna letnica rojstva, bi torej postal dunajski študent šele s 23 leti. Glede na to, da o njegovem dotedanjem življenju in šolanju drugače kot za Trubarja ni podatkov, bi prag vseučilišča sicer lahko prestopil še kakšna tri leta starejši od Trubarja, vendar smemo imeti takšno starost kvečjemu za zgornjo mejo. Okrogla letnica 1520, ki jo kot približno srečujemo v literaturi, poleg tega predpostavlja širši časovni razpon, potencialno nazaj vse do srede

² Dosedanje védenje o Bohoričevih sledovih v Krškem in različne interpretacije teh je zbrala in leta 2006 objavila Alenka Černelič Krošelj (Černelič Krošelj 2006: 53–99).

³ O Trubarju gl. Golec 2009: 46–48, 50–51; o Trostu gl. Rupel 1954: 59. – Jurij Dalmatin je, denimo, samo enkrat navedel, da je njegov dom (*mein heymat*) v Krškem, enkrat pa se je podpisal kot Krčan (*Gurkfeldianus*) (Rajhman 1997: 46 in 54).

drugega desetletja 16. stoletja,⁴ kar je občutno prezgodaj. *Novi slovenski biografski leksikon* pravi pravilneje »r. okoli 1520, lahko tudi pozneje« (Ahačič 2018: 74), pri čemer bi bila formulacija »pozneje« veliko ustrežnejša. Bohorič bi bil ob vpisu na univerzo lahko star običajnih manj kot 18 let in ne veliko več kakor 20, zato gre njegovo rojstvo postavljati v okvirni časovni razpon med 1521 in 1527. Glede na to, da je prihajal iz province, najbrž ni bil med mlajšimi študenti, po analogiji s Trubarjem pa bi bil dvajsetletnik. Kot najustrežnejša rešitev se zato ponuja: okrog leta 1524. Letnica ni ne okrogla ne polokrogla, kar bi implicitno podaljšalo zamik v preteklost oziroma sedanjost. Morda se bo kdaj vendarle pojavil vir, ki bo pripomogel k natančnejši opredelitvi Bohoričeve starosti, prav veliko upanja za to pa ni.

O izvoru in identiteti Adama Bohoriča pričajo štirje skopi viri, od katerih omogočajo prvi trije tudi približno določitev časa rojstva. Pri teh treh gre za zapise v univerzitetnih matrikah iz štiridesetih let 16. stoletja, četrti pa je iz leta 1563, ko je Bohorič že opustil poučevanje v Krškem. Iz univerzitetnih matrik, v katerih temeljijo podatki na njegovih lastnih izjavah, izvemo ključni podatek, da je bil Štajerec (*Styrus*, *Styrius*). Kot takšnega ga pozna dunajska univerzitetna matrika ob vpisu leta 1543⁵ in ob pridobitvi naslova bakalaver štiri leta pozneje (1547),⁶ nato pa še zapis o imatrikulaciji v matriki univerze v Wittenbergu leta 1548.⁷ Poleg tega je Bohorič ob prvi pojavitvi, leta 1543, opredeljen ne le kot Štajerec, ampak kot Štajerec iz Krškega (*ex Gurgfelt Styrus*), kar ni logično, saj je zgodovinsko mesto Krško za razliko od današnjega Krškega, ki leži na obeh bregovih Save, v celoti pripadalo Kranjski, ne Štajerski.

Od tod zadrega, kako razumeti Bohoričevo hkratno identificiranje s štajersko deželo in kranjskim Krškim. Kidrič, ki je poznal samo zadnjo od treh Bohoričevih opredelitev kot Štajerec, je njegov rod postavljal na štajersko stran Save, na območje med reko in pogorjem Bohor, kjer je priimek Bohorič dokumentiran od leta 1631 dalje, prvič torej dobro stoletje po Adamovem rojstvu. Mladost pa naj bi naš prvi slovničar, tako Kidrič, »preživel menda na Krškem«. Svojo domnevo je Kidrič navezal na dve trditvi Matije Klombnerja. Prvo, da je krški šolmošter »rojen domačin«, je povzel po Klombnerjevem pismu Ivanu (Hansu) Ungnadu iz

⁴ Kidrič navaja, da je bil Bohorič rojen »v 2. ali 3. desetletju 16. stoletja« (Kidrič 1925–1932: 49).

⁵ 14. april 1543: »Adam Wosoritz ex Gurgfelt Styrus« (Gall, Szaivert 1971: 70). Pri črki *s* v priimku gre skoraj gotovo za napačno branje črke *h* kot dolgega *s* *f.* Pravilno bi bilo torej: *Wohoritz*.

⁶ 1547: »Adamus Bochorizius Styrus« s poznejšim pripisom »modo Labaci nobilium puerorum provincialium praeceptorem agit« (Simoniti 1979: 252).

⁷ 18. oktober 1548: »Adam Bochoritsch Styrius« (Foerstemann 1841: 242).

leta 1563, medtem ko za drugo, da je »Ungnadov podložnik«, žal ni navedel vira. O obeh je govoril kot o eni Klombnerjevi formulaciji in ta naj bi bila le deloma pravilna. Za prvo trditev, o Bohoriču kot rojenem domačinu, je ponudil razlago, da je bil Kranjec, pri drugi, o njegovem podložniškem statusu, pa je izrazil dvom, češ da »sploh ni mogoče govoriti o podložništvu«, »če je bil Bohorič na Krškem meščan« (Kidrič 1925–1932: 49). Tako kot se pri omembi Ungnadovega podložnika porodi prva asociacija na deželnoknežje gospostvo Krško, je tudi Kidrič gotovo mislil na to gospostvo, ki ga je Ungnadova družina tedaj imela v zastavi,⁸ saj je v nadaljevanju ugibal, ali se ni Bohoričeva protestantska usmeritev izoblikovala pod Ungnadovim vplivom, še preden je odšel na Nemško (Kidrič 1925–1932: 49). Že nekaj časa vemo, da je pred odhodom v Wittenberg štiri leta študiral na Dunaju (1543–1547),⁹ kjer je imel za seznanitev s protestantizmom veliko boljše možnosti. Kar pa zadeva podložništvo Ungnadu, obstaja še druga možnost, in sicer da se je Bohorič rodil na štajerski strani Save kot podložnik gospostva Sevnica, ki ga je Ivan Ungnad že leta 1519 dobil v dosmrtni užitek (Pirchegger 1962: 255). Domnevne Klombnerjeve trditve o Bohoriču kot Ungnadovem podložniku žal ni bilo mogoče preveriti v viru prve roke, ampak moramo zaupati Kidriču, da jo je pravilno povzel iz necitiranega vira.

Pri ugotavljanju Bohoričevega izvora ne gre prezreti niti najmanjše podrobnosti, ki jo ponujajo razpoložljivi viri, zlasti ne navideznih protislovij, in še manj razglasati za samo deloma pravilno katero koli trditev sodobnikov, četudi izvira iz druge roke (Klombnerjeve).

Pojdimo po vrsti. Bohorič sam se ni nikoli opredelil kot Kranjec, ampak dosledno kot Štajerec, Ungnadovi podložniki pa, kot rečeno, niso bili samo podložniki gospostva Krško na kranjski strani Save, ampak tudi gospostva Sevnica na štajerski. Še več, pozneje, v petdesetih in sedemdesetih letih 18. stoletja, so Bohoriči oziroma Bohorči izpričani kot sevniški podložniki v zaselku Plešivec pod Bohorjem,¹⁰ kjer je priimek po rajhenburških župnijskih maticah kontinu-

⁸ Kdaj natanko je deželnoknežje gospostvo Krško prišlo v zastavo Ivana Ungnada, ni dognano. Imel ga je že pred letom 1534, ko je dunajski dvorni komori poročal, da je skoraj opustelo, zdaj pa ga je ponovno dodobra naselil, in sicer »s Hrvati in drugimi ljudmi« (Golec 2012: 77). Po Ungnadovem odhodu na Nemško (1555) ga je deželni knez za kratek čas prepustil Krištofu Gallu, nato pa izročil Ungnadovemu sinu Krištofu, ki ga je imel v letih 1562–1570 (Koropec 1977: 47), torej tudi v času nastanka Klombnerjevega pisma (1563).

⁹ Slovensko strokovno javnost je na dunajsko obdobje Adama Bohoriča leta 1979 bežno opozoril Primož Simoniti (Simoniti 1979: 252).

¹⁰ StLA, Theresianischer Kataster, Cillier Kreis, No. 146, Herrschaft Reichenburg, No. 7, Extract deß Herrschaft Reicheburgerischen Stifft-Register etc., s. d. (ok. 1755). – Npr. NŠAM, Matične knjige, Brestanica, poročna matična knjiga 1749–1785, pag. 141 (29. 1. 1772), 142 (20. 2. 1772). V cerkvenih matičnih knjigah so pripadnost gospostvu nasplošno beležili samo nekaj let od uvedbe hiš števil, leta 1770 dalje, prej in pozneje pa ne.

irano izpričan od zgodnjih tridesetih let 17. stoletja. Bohoriče, omenjene v prvi krstni matici župnije Rajhenburg, je poznal že Kidrič (Kidrič 1925–1932: 49), potrjeno podložništvo tamkajšnjih poznejših Bohoričev gospostvu Sevnica pa daje ugotavljanju izvora Adama Bohoriča še novo dimenzijo.

Tudi Klombnerjeve navedbe v istem pismu (1563), da je krški šolmošter »ain geporner Inlennder« oziroma »rojen domačin«, kot jo je prevedel Kidrič (Kidrič 1925–1932: 49), ne da bi povzel izvirnik, ne gre preprosto zreducirati na Kranjca, kar je storil omenjeni literarni zgodovinar. Iz konteksta v Klombnerjevem pismu Ungnadu, ki ga hrani Univerzitetni arhiv v Tübingenu¹¹ in ni bilo nikoli v celoti objavljeno, lahko razberemo, da za pisca ni bila pomembna deželna pripadnost. O krškem šolmoštru (Bohoriču) govori namreč kot o prevajalcu psaltra v slovenščino in v tej zvezi poudari, da ima dober jezik in da je rojen domačin (*hat die sprach guet vnd ain geporner Inlennder*).¹² Iz takšne navedbe lahko kvečjemu sklenemo, da ni tujec¹³ ali pa da je njegova ožja domovina okolica Krškega.

O geografskem izvoru prvega slovenskega slovničarja oziroma njegovega rodu govori posredno, a vendar zgovorno že njegov priimek. Bohorič je izpejlanka iz oronima Bohor, imena pogorja na jugu Kozjanskega, ki se v širokem pasu vleče od zahoda proti vzhodu nad Rajhenburgom, današnjo Brestanico. V *Enciklopediji Slovenije* najdemo Bohoričev rojstni kraj opredeljen kot »pri Brestanici« (Toporišič 1987: 303), v *Novem slovenskem biografskem leksikonu* pa kot »štajerska okolica Brestanice«, vendar s pojasnilom, da gre za »ugibanje glede na priimek in imatrikulacijsko oznako Styrys 'Štajerec'« (Ahačič 2018: 74). Že od Kidriča dalje je znano, da je priimek Bohorič v tridesetih letih 17. stoletja dokumentiran v najzgodnejši krstni matici rajhenburške župnije v podbohorskih vaseh Plešivec in Dobrova (Kidrič 1925–1932: 49).¹⁴ Če smo natančni, ga tedaj najdemo v zaselku Plešivec, delu raztresene vasi Dobrova, in v zaselku Závřše

¹¹ UAT, 8/4, Hans Ungnad Freiherr von Sonneg, Nr. 110, 28. 7. 1563. – Na Bohoriča se nanaša naslednji pasus: »Ich hab den Schuelmaister zw Gurkhfeld, der ain guter Crisst, vnd die schuel verlassen von wegen pabstischen kirchen gesanng, ist glert vnd hat die sprach guet vnd ain geporner Inlennder zw diser arbeit pewegt der nimbt ain zimblich vnd wirdt sich von e[uren] gn[aden] pestöllen lassen, hab Im auf e[uren] gn[aden] wolgefallen den psalter auferlegt zuvertieren damit e[ure] gn[ade] ain prob hab seiner arbeit, er ist pehewrat, vnd hat sich in ain haußwirtschaftt eingericht wirdt sich mit ainem clainen pestollen lassen.« (pag. 263).

¹² Pismo je leta 1874 v izvlečkih objavil Ivan Kostrenčič, vendar brez pasusa o Bohoriču (Kostrenčič 1874: 184–185).

¹³ Za mnenje o pomenu sintagme se zahvaljujem prof. dr. Günterju Cerwinki, upokojenemu profesorju Univerze v Gradcu.

¹⁴ Kidrič pomotoma pravi: Dobrava.

naselja Reštanj, v zgodnjih štiridesetih letih pa tudi južneje, bliže Senovemu oziroma Savi, v zaselkih Goša pri Šedmu in Okrog pri Malem Kamnu.¹⁵

Toda v času Adama Bohoriča in še sto let po njegovem rojstvu na tem območju Bohoričev ne srečamo. Vse do danes ostaja najzgodnejši vir o navzočnosti priimka v krajih pod Bohorjem najstarejša rajhenburška krstna matica, ki so jo začeli voditi leta 1630 in v kateri naslednje leto srečamo prvega Bohoriča. Razširjenost priimka v tem času kaže, da ni šlo nujno za en sam rod in da je več kot verjetno, da je kognomen tu, kjer je nesporno nastal, obstajal vsaj že v času Bohoričevega rojstva. Da ni dokumentiran že v 16. stoletju, je krivo slabo stanje virov, zlasti urbarjev. Sicer pa je z istega območja, od nekod pod Bohorjem, gotovo izviral prvi znani Bohorič, Adamov starejši sodobnik Gal Bohorič, ki ga leta 1528 zasledimo kot duhovnika nedaleč stran, v Laškem, petnajst let pozneje (1543) pa na Ptujski Gori.¹⁶ Adam tako potrjeno ni bil šele prva generacija nosilcev svojega priimka, pa četudi njegove družine morda niso poznali pod tem rodbinskim imenom in bi se z njim utegnil poimenovati šele sam, potem ko je zapustil svoje več kot verjetno rojstno okolje pod Bohorjem. Njegov čas je bil namreč obdobje intenzivnega nastajanja priimkov, ki tedaj niso bili dedni in nespremenljivi, ampak so še dolgo ostali variabilni in zamenljivi. Samo za primer povejmo, da se Trubar ni pisal Trubar, ampak Trobar, in to ne po očetu, ampak je prevzel materin priimek (Golec 2009: 48–49 in 61), Dalmatin, ki je svoj priimek razen v slovenskih tiskih vedno pisal latinsko kot Dalmatinus,¹⁷ pa si je humanistični priimek nedvomno nadel sam, in sicer najverjetneje po svojih hrvaških prednikih, naseljenih kakšnih 15 let pred njegovim rojstvom na tleh gospostva Krško, predvsem na Krškem polju.¹⁸ V 16. stoletju namreč v obsežnem krškem gospostvu med številnimi alohtonimi priimki ni nobenega Dalmatina.¹⁹

Iz poznejših katastrskih in urbarskih virov vemo, da podložniki v krajih pod Bohorjem, kjer se Bohoriči pojavljajo od najstarejše rajhenburške krstne matice

¹⁵ NŠAM, Matične knjige, Brestanica, krstna matična knjiga 1630–1645, fol. 22r (11. 12. 1631), 30r (18. 3. 1632), 63v (1. 11. 1634), 80r (1. 3. 1636), 90r (2. 2. 1637), 102v (19. 2. 1638), 118v (26. 3. 1639).

¹⁶ Kidrič (1925–1932: 49) pomotoma pravi »višji kaplan v Ptuj« in citira I. Orožna. Prim. Orožnovi navedbi: »Baharič Galus, Gesellpriester 1528« (I. Orožen 1881: 147) in »Wachoritsch Gall, oberster Kaplan 1543« (I. Orožen 1875: 504).

¹⁷ Prim. Rajhman 1997: 46, 56, 63, 66, 69, 74, 78, 84, 89, 93, 96, 97, 101, 105, 109, 112, 118, 130, 142, 144, 153 in 165. – V slovenskih tiskanih besedilih iz 16. stoletja se njegovo ime pojavi devetkrat, vsakič v rodbinskem oziroma rodbinskem: Dalmatina (ZRC SAZU, ISJFR, Lastnoimenska kartoteka, Dalmatin).

¹⁸ O organizirani naselitvi Hrvatov v krškem gospostvu malo pred letom 1534 gl. Golec 2012: 77.

¹⁹ ARS, AS 1, šk. 81, I/46, Lit. G VIII–4, novoreformirani urbar gospostva Krško 1570; AS 174, šk. 114, RDA, N 141, No. 29, novoreformirani urbar gospostva Krško 1575.

dalje, niso spadali samo pod eno zemljiško gospodstvo. Raztreseni naselji Dobrova in Reštanj sta bili razdeljeni med gospodstvi Rajhenburg in Sevnica,²⁰ za obe gospodstvi pa sta iz Adamovih otroških oziroma mladih let ohranjena popisa podložnikov, za sevniško gospodstvo urbar iz leta 1528 in za rajhenburško imenjska cenitev iz leta 1542. Toda podložnikov s priimkom Bohorič ni ne v enem ne v drugem viru. V urbarju sevniškega gospodstva, pod katerega je v zaselkih tik pod Bohorjem spadala velika večina podložnikov, so številni navedeni le z osebnim imenom, včasih še z očetovim ali z župansko funkcijo.²¹ Kar zadeva rajhenburške podložnike v malo mlajši imenjski cenitvi iz leta 1542, pa jih je velika večina že imela priimek.²² Priimek Bohorič prav tako ne najdemo v isti imenjski cenitvi med maloštevilnimi podložniki Turna v Rajhenburgu²³ in med peščico podložnikov rajhenburške župnije v popisu glavarine leta 1527, kjer so še vsi navedeni brez priimka (Koropec 1988: 241).

A tudi sicer bi dokumentiranost priimka Bohorič v omenjenih virih povedala samo, kje je bil v prvi polovici 16. stoletja razširjen. Na podlagi tega bi lahko spet zgolj ugibali, kateri od podložnikov je utegnil biti Adamov sorodnik. Sklepanje pa bi nas lahko kaj hitro zavedlo. V turjaških urbarjih srečamo v istem času več Trobarjev, a ni niti eden oče Primoža Trubarja, ampak gre za bližnje sorodstvo Primoževe matere, medtem ko se oče Mihéj skriva pod oznako Müllerner (Malnar). Če Trubar ne bi sam razkril očetovega osebnega imena, bi bili zgolj na podlagi urbarjev glede identitete potencialnega očeta v zmoti (Golec 2009: 48–49).

Iz poznejšega časa, tja do terezijanskega katastra sredi 18. stoletja, imamo samo dva popisa rajhenburških podložnikov, oba iz prve polovice 17. stoletja in oba brez Bohoričev,²⁴ za gospodstvo Sevnica pa ni znan noben urbar,

²⁰ Schmutz 1822: 251 (Dobrova); Schmutz 1822a: 301 (Reštanj). – StLA, Theresianischer Kataster, Cillier Kreis, No. 146, Herrschaft Reichenburg, No. 7, Extract deß Herrschaft Reichenburgerischen Stifft-Register etc., s. d. (ok. 1755); prav tam, No. 80, Herrschaft Oberlichtenwald, No. 4, Extract auß dem Stifft Register etc., s. d. (okoli 1755).

²¹ ZRC SAZU, ZIMK, Zapuščina Milka Kosa, fasc. 26, prepis urbarja gospodstva Sevnica 1528. – O priimkih v sevniškem urbarju prim. tudi Koropec 1985: 15.

²² StLA, Laa. A. Antiquum VI, Gülterschätzungen 1542, 31/456, Christof v. Reichenburg, Herrschaft Reichenburg, s. d. – V zaselku Dobrova pod Bohorjem, kjer so Bohoriči izpričani v krstni matici slabih sto let pozneje, je bila tedaj popisana samo vdova nekega Pavlina (*Paulin wittib*).

²³ Prav tam, 12/138, Christoph von Gradeneck, 20. 12. 1542.

²⁴ Prvi je popis hišnega goldinarja rajhenburškega gospodstva iz leta 1604, ki ima deloma druge kraje kot imenjska cenitev iz leta 1542 (StLA, Laa. A. Antiquum VI, Hausgulden 1603/8, Nr. 274, Franz Gall von Gallenstein, Herrschaft und Markt Reichenburg, 20. 12. 1604), drugi pa urbar iz leta 1645 (StLA, SA. Attems, Familie, Sch. 374, Heft 1590, Urbar Reichenburg 1645, s. p.).

urbarialni ali davčni popis. Ker so bili Bohoriči pod Bohorjem večinoma sevniški podložniki, jih tako zasledimo šele v terezijanskem katastru okoli leta 1755. V slednjem najdemo tri podložnike Bohoriče (*Wohoritsch*) v Plešivcu, ki so gospodarili na štirih posestnih enotah, v Komarivcu, danes zaselku Stržišča nad Blanco, pa Bohorča (*Wohartsch*) in Bohorčiča (*Woharschitsch*).²⁵ Med rajhenburškimi podložniki je s priimkom Bohorič (*Wacharitsch*) izpričan en sam, in sicer na Šedmu.²⁶ Po franciscejskem katastru iz dvajsetih let 19. stoletja je bila v krajih pod Bohorjem koncentracija Bohoričev prav tako največja v zaselku Plešivec s petimi gospodarji, zdaj imenovanimi Bohorč (*Wochortsch*).²⁷ Fevdna fasija iz leta 1848 za vseh pet potrjuje, da so bili podložniki gospodstva Sevnica, priimek – v različicah Bohorič in Bohorč – pa se je v stotih letih od terezijanskega katastra razširil še na nekaj drugih Sevnici podložnih kmečkih posesti.²⁸

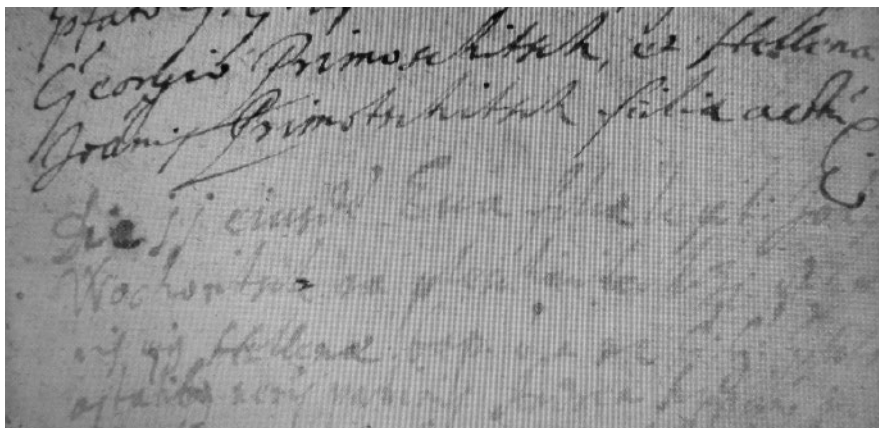
Ob selitvah priimka smo med prvo polovico 17. in sredo 19. stoletja priča njegovi stabilnosti v zaselku Plešivec, kjer je bil, kot rečeno, najbolj zgodaj, leta 1631, dokumentiran in kjer se je nato v največjem številu tudi ohranjal. Glede na povedano in ob dejstvu, da je Plešivec najvišje ležeči zaselek pod Bohorjem (najbližji planinski koči), je zelo verjetno, da je priimek Bohorič nastal prav tukaj in se postopoma razširil po okolici oziroma da je bilo to eno njegovih glavnih žarišč. Tudi naš prvi slovničar bi glede na lastno opredeljevanje kot Štajerec najprej prišel na svet v enem od podbohorskih zaselkov v rajhenburški župniji in glede na domnevno Klombnerjevo navedbo, da je bil Ungnadov podložnik, tem bolj verjetno kot podložnik gospodstva Sevnica.

²⁵ StLA, Theresianischer Kataster, Cillier Kreis, No. 80, Herrschaft Oberlichtenwald, No. 4, Extract auß dem Stüfft Register etc., s. d. (okoli 1755).

²⁶ Prav tam, No. 146, Herrschaft Reichenburg, No. 7, Extract deß Herrschaft Reicheburgerischen Stüfft-Register etc., s. d. (ok. 1755).

²⁷ ARS, AS 177, C 42, k. o. Dobrova, abecedni seznam posestnikov, 14. 4. 1826. – V katastrski občina Dobrova so bili vsi Bohoriči naseljeni v Plešivcu (prav tam). Plešivski Bohoriči so imeli posest tudi v sosednji katastrski občini Šedem, medtem ko sta bila v katastrski občini Reštanj dva gospodarja Bohoriča domačina, eden pa iz dobrovske občine (prav tam, C 401, k. o. Šedem, abecedni seznam posestnikov, 31. 1. 1826; C 365, k.o. Reštanj, abecedni seznam posestnikov, 14. 4. 1826).

²⁸ V fevdni fasiji sta za vsako urbarsko številko (podložniško posest) navedena prejšnji in tedanji lastnik. Popis prejšnjih je vzet iz terezijanskega katastra. V vmesnem času je priimek Bohorič v uradu Čanje ugasnil na eni posesti in se pojavil na drugi, v t. i. Srednjem uradu (*Mitteramt*) se je pojavil na treh posestih, kjer ga prej ni bilo, v uradu Reštanj pa se je obdržal na štirih in se prenesel še na eno, ki jih lahko vse lociramo v Plešivec (StLA, Theresianischer Kataster, Cillier Kreis, No. 80, Herrschaft Oberlichtenwald, Lehens-Fassion, 31. 5. 1848). Sredi 18. stoletja se je Bohorič oz. Bohorč pisalo pet sevniških podložnikov, sredi 19. stoletja pa devet.

Slika 1: Vpis prvega Bohoriča v krstni matici župnije Rajhenburg 11. decembra 1631 (NŠAM, Matične knjige, Brestanica, krstna matična knjiga 1630–1645, fol. 22r)

Na to bolj ali manj gotovo spoznanje se veže vprašanje, kako uskladiti Adama Bohoriča kot Štajerca in kranjsko Krško. Še preden je prišlo na dan, da se je na dunajski univerzi opredelil hkrati kot Krčan in Štajerec, in je bila znana samo oznaka Štajerec v wittenberški univerzitetni matriki, je Kidrič Bohoričevo povezavo s Krškim razlagal s tem, da je bil pač iz krajev pod Bohorjem, kjer je pozneje izpričan njegov priimek, da pa je »mladost preživel menda na Krškem«. Takšna razlaga je zelo logična. Razlog, da se je istovetil s Krškim, bi namreč zelo težko opravičili zgolj z bližino Krškega njegovemu neznanemu rodному kraju na Štajerskem. Rojeni Štajerec bi se veliko prej kot z mestom v sosednji deželi poistovetil z Rajhenburgom, sedežem župnije, iz katere je po vsej verjetnosti izviral, če že ni bil tudi podložnik rajhenburškega gospodstva.²⁹ Prav tako bi lahko povsem upravičeno navedel, da je iz Sevnice, če je njegova družina spadala pod Ungnadovo sevniško gospodstvo. Primož Trubar je, denimo, na isti univerzi izpričal, da je doma s Turjaka (*ex Aursperg*) (Gall, Szaivert 1971: 45), ker se je rodil kot podložnik turjaškega gospodstva.

Bohorič je torej moral biti tako ali drugače povezan s Krškim še pred vpisom na univerzo leta 1543. Kot bomo videli, gre povezavo iskati v njegovem zelo verjetnem začetnem šolanju v Krškem kot najbližjem kraju, kjer je tedaj potrjeno že obstajala šola. Po drugi strani pa ni izključeno, da se je v njegovih otroških letih vsa družina preselila čez Savo iz enega Ungnadovega gospodstva v drugega, tj. iz gospodstva Sevnica v gospodstvo Krško. Potrditve o obstoju podložnikov s priimkom Bohorič na kranjski strani Save nimamo. Najstarejši ohranjeni urbar

²⁹ Teritorialno-upravna enota, v katero je spadalo to območje skoraj do grebena Bohorja na severu, je bilo deželno sodišče Rajhenburg (*Historischer Atlas* 1929: Bl. 32, Cilli).

gospodstva Krško je šele iz leta 1570, v njem pa ni nobenega drugega Bohoriča razen Adama kot imetnika njive in vinograda.³⁰ A kot rečeno, ni nujno, da so se tudi njegovi starši imenovali Bohorič, in če že, bi priimek do leta 1570 zlahka ugasnil po naravni poti.

Kaj so bili Adamovi starši po socialnem položaju, bi lahko pomagal razkriti njegov pečatnik, vendar so znani pečatni odtisi tako slabi, da ostaja podoba na njih nedoločljiva.³¹ Za primerjavo povejmo, da je imel Trubar na pečatniku tesarsko sekiro, s čimer je sporočal, da je sin tesarja, kar je sicer izpričal tudi v besedi (Golec 2009: 58–59). Pečatnik Jurija Dalmatina pa, denimo, prikazuje prekržana predmeta, najverjetneje baklji, ki simbolizirata svetlobo oziroma učenost, in nad njima krono, ki bi utegnila biti krona Matere Božje.³²

Več posrednih dokazov »per negationem« imamo o tem, da Adam Bohorič ni odraščal v krški meščanski družini. Najmanj trdnega ponuja najstarejši urbar gospodstva Krško, saj je nastal šele leta 1570, ko je od Adamovega rojstva minilo že skoraj pol stoletja. Tako kot v urbarju pogrešamo priimek Bohorič med podložniki, ga ni najti med plačniki dajatve dvorni činž, ki so jo gospodstvu plačevali vsi gospodarji v deželnoknežjem mestu Krško in pri kateri je navedenih tudi precej imen nekdanjih gospodarjev.³³ Če bi bil Adam meščanskega rodu oziroma tudi če bi bil samo iz krške mestne družine brez meščanskih pravic, bi veljal za mestnega in s tem deželnoknežjega podanika, zato ga Klombner ne bi mogel označiti za Ungnadovega podložnika. Na to, da ni izviral iz meščanskega ali vsaj mestnega okolja, kaže prejkone tudi zapis o krstu njegove hčere Suzane v ljubljanski protestantski matični knjigi. Zapis, o katerem bomo še govorili, je naknaden in temelji na Bohoričevih lastnih podatkih, pri tem pa je pomenljivo, da je pri njegovi ženi Doroteji izpostavljen njen meščanski izvor (hči pokojnega celjskega meščana Martina Muhiča).³⁴ Ker pri drugih krščencih tovrstnih podatkov niso vpisovali, lahko tem prej pričakujemo, da bi Bohorič tudi zase dal ovekovečiti meščansko poreklo, če bi ga le lahko.

³⁰ ARS, AS 1, šk. 81, I/46, Lit. G VIII–4, novoreformirani urbar gospodstva Krško 1570, pag. 477 in 523.

³¹ ARS, AS 2, I. reg., šk. 88, fasc. 54/2, sn. 3, pag. 325, 30. 5. 1583; pag. 326, 5. 7. 1584; pag. 366, 10. 9. 1583.

³² Gl. op. 31. Za razlago pomena vsebine pečatnika se iskreno zahvaljujem dr. Tomislavu Galoviću iz Zagreba.

³³ ARS, AS 1, šk. 81, I/46, Lit. G VIII–4, novoreformirani urbar gospodstva Krško 1570, pag. 481–529; AS 174, šk. 114, RDA, N 141, No. 29, novoreformirani urbar gospodstva Krško 1575 s. p., Hernach volgen die Hofzinss so die burger in dem Statl Gurkhfeld etc.

³⁴ ARS, AS 2, I. reg., šk. 91, fasc. 54/5, sn. 6, matična knjiga protestantske občine v Ljubljani 1578–1587, fol. 280v.

Adam je bil torej glede na doslej povedano podložniški otrok s štajerske strani Save. Toda zakaj je potem ob vpisu na dunajsko univerzo navedel, da je doma iz Krškega? Priselitev kmečke družine Bohorič v mesto bi bila za tisti čas precej nenavadna. Veliko prej bi prišel v Krško samo oče, denimo kot obrtni vajenec, in bi si potem kot pomočnik ali mojster v mestu ustvaril družino. V takem primeru pa sin Adam ne bi bil več Štajerec, kot se je dosledno opredeljeval, ampak Kranjec. Vsekakor se mladenič ne bi imel za Štajerca samo zato, ker bi bili to po izvoru njegovi starši. Obstaja še druga možnost priselitve Bohoričev na kranjsko stran Save, in sicer že omenjeni pretok podložnikov med dvema posavskima gospostvoma, ki sta bili obe v rokah Ivana Ungnada. V času Adamovega rojstva so gospostvo Krško močno prizadela pogosta turška pustošenja. Pred letom 1534, ko je bil Adam Bohorič še otrok, je zato Ungnad na izpraznjeni prostor, zlasti na Krško polje, naselil številne hrvaške begunce in druge priseljence (Golec 2012: 77). Glede na to, da je imel na štajerski strani v zastavi gospostvo Sevnica, bi nove kmečke naseljence seveda lahko pripeljal tudi od tam, med njimi družino Adamovega očeta. V tem primeru bi identiteta Adama Bohoriča najbolj ustrezala vsem trem v virih sporočenim podatkom o njegovem izvoru: prvič, da je Štajerec, kar bi bil po rojstvu, drugič, iz Krškega, tj. iz gospostva Krško, kamor bi se družina priselila v njegovih otroških letih, in tretjič, Ungnadov podložnik tako pred preselitvijo kakor po njej.

Nič manj verjetno ni, da so njegovi starši kot podložniki Ungnadovega gospostva Sevnica ostali v krajih pod Bohorjem, v Krško pa je pot še v zgodnji mladosti zanesla samo Adama, in sicer v tamkajšnjo elementarno šolo. Krško, ki je dobilo mestne pravice leta 1477, slabega pol stoletja pred njegovim rojstvom, je šolo očitno premoglo že v svojem trškem obdobju. Prav v času povzdignitve v mesto se namreč leta 1480 v samem mestu, znotraj mestnega obzidja (*in der stat*), omenja šolsko poslopje (*gegen der schuell gelegen*), in to ne kot novo,³⁵ leta 1478 pa je izpričan učitelj Peter (Gruden 1908: 109). Prek omembe učitelja je obstoj šole posredno dokumentiran tudi v času, ko je bil zanjo goden Bohorič. Leta 1534, ko je Adam štel kakšnih deset let, je v urbarju krškega meščanskega špitala naveden brez imena tamkajšnji učitelj (*Der schulmaister alhie*),³⁶ zadnji znani šolnik, preden je v Krškem v zgodnjih petdesetih letih začel poučevati Bohorič.

Bohoričeva povezanost s Krškim sega torej potrjeno v čas pred 1543, ko je bil na Dunaju imatrikuliran kot Štajerec iz Krškega, kar je na pogled paradokсно.

³⁵ ARS, AS 1063, Listine, vrnjene iz Avstrije, Samostanske listine, Dominikanke Velesovo, št. 5417, 1480 VIII. 16., s. 1.

³⁶ ARS, AS 785, fasc. 61, Civitatensia, Meščanski špital v Krškem, urbar meščanskega špitala 1534, s. p.

Njegovemu zelo verjetnemu šolanju v bližnjem mestu na kranjskem bregu Save bi utegnile botrovati tudi sorodstvene vezi s kakšno mestno družino. Pritok novega prebivalstva iz okolice je bil namreč utečen še posebej pri manjših mestih, kakršno je bilo Krško. Za Primoža Trubarja, denimo, danes vemo, da je imel že kot otrok sorodnike v mestu Višnja Gora, in sicer rodbino Klinc, iz katere je izšel poznejši ljubljanski meščan Lukež Klinc s ponemčenim priimkom Zweekl, prevajalec nemških pesmi v slovenščino (Golec 2010: 6–22). Tako kot je glede na obstoj višnjegorske mestne šole povsem mogoče, da jo je obiskoval tudi Trubar in da je tedaj prebival pri tamkajšnjem sorodstvu (Golec 2008: 17–18), lahko na bivanje kmečkega šolarja pri meščanskih sorodnikih sklepamo tudi pri Bohoriču.

Kakor koli, najsi je Bohorič preživel šolska leta v Krškem sam ali pa se je v krško gospostvo preselila vsa njegova družina, je eno gotovo: leta 1570 ni bilo ne v mestu ne v gospostvu nobenega gospodarja s priimkom Bohorič. In drugo: Adam se je gotovo rodil na štajerski strani Save, kar je tolikokrat potrdil z oznako Štajerec. V Posavju, kjer je delitev na Štajerce in Kranjce zelo močna še danes, se niti po več letih bivanja v Krškem ali njegovi kranjski okolici zlepa ne bi opredelil kot Kranjec. Možno je tudi, da je priimek Bohorič začel uporabljati šele v krškem okolju, ker so njega ali njegovo družino tako označevali po območju izvora. V krajih pod Bohorjem, kjer je priimek Bohorič izpričan pozneje, njegov rod nemara tedaj sploh še ni imel priimka ali pa so prednike poznali pod kakšnim drugim rodbinskim imenom oziroma kognomnom.

Vrnimo se še enkrat k priimku našega prvega slovnicaarja.³⁷ Kot smo videli, je ta obstajal vsaj že eno generacijo pred Adamom, saj je leta 1528 prvič izpričan duhovnik Gal Bohorič. Še več, priimek Bohorič je najverjetneje endemičen, z izvorom pod pogorjem Bohorja, in se je od tod postopoma širil s selitvami. Bohoriči oziroma Bohôrči, kot se njihovo rodbinsko ime izgovarja in v glavnem tudi piše po končani zgodnjenovoveški vokalni redukciji, živijo med Bohorjem in Savo še danes (Kidrič 1925–1932: 49).³⁸ Pri tem se postavlja vprašanje, kako je treba priimek pravilno naglasiti in kako so ga naglašali v Bohoričevem času. Iskanje ustreznega odgovora v zvezi s samim Bohoričem in 16. stoletjem prepuščam jezikoslovcem.³⁹ Postrežem lahko le z nekaj podatki in z (nemero-dajnim) razmišljanjem zgodovinarja. Že v prvi rajhenburški krstni matici se leta 1637 poleg ustaljene oblike Bohorič pojavi tudi osamljen zapis Bohorčič (*Wohorzhizh*).⁴⁰ Ta oblika je v 17. stoletju prevladala, v 18. pa jo je postopoma

³⁷ Za pregled odstavka o priimku se iskreno zahvaljujem dr. Marku Snoju.

³⁸ Ob popisu prebivalstva leta 1931 je bila oblika Bohorč razširjena v političnih okrajih Laško, Šmarje pri Jelšah, Celje okolica in Brežice, torej v štajerskih okrajih v bližini Bohorja, oblika Bohorič pa v okrajih Kranj, Metlika in Brežice (Bezljaj 1974: 46).

³⁹ Prim. prvo pojavitev oronima Bohor v virih kot *wald Wachor* (Blaznik 1988: 51).

⁴⁰ NŠAM, Matične knjige, Brestanica, krstna matična knjiga 1630–1645, fol. 90r (2. 2. 1637).

povsem izrinila reducirana, še danes absolutno prevladujoča oblika Bohorč.⁴¹ Treba bi bilo še podrobneje preučiti, kako in kdaj natanko so posamezni Bohorčiči postali Bohorči in ali je potrjena tudi razvojna pot neposredno iz Bohoriča v Bohorča. Glede na redukcijo tretjega samoglasnika [i] pa bi posebej kazalo premisliti in dognati, ali se ni Adamov priimek v resnici izgovarjal Bohôrič in ne Bôhorič, kot ga naglašujemo danes (v Brestanici in okolici kot Bóhorič). Na istem območju bomo denimo našli analogijo v priimku Bógovič, ki se v posavskem okolju izgovarja Bogôvič oziroma iz ust domačinov kot Bogôvč.⁴² Po drugi strani pa podmene o Adamu Bohoriču kot Bohôriču ne podpirajo vsi poznejši načini zapisovanja priimka, ki so sicer brez izjeme nastali zunaj izvornega okolja in lahko zato odražajo že spremenjeno naglaševanje.⁴³ Tako tudi v Krškem, kjer je zapis Bohoričevega priimka v času njegovega življenja izpričan štirikrat. Adam Bohorič je po dvakrat omenjen v urbarjih gospodstva Krško iz let 1570 in 1575, vsakič kot *Woharitsch*,⁴⁴ česar ni mogoče brati kot Bohôrič/Bohórič. Zapisi njegovega priimka v Ljubljani so precej raznoliki in se glasijo: *Boharitsch*, *Boheritsch*, *Wochoritsch*, *Wachoritsch* in *Wocheritsch*,⁴⁵ kar je še zlasti glede na zapise s črko [e] mogoče spraviti na en sam skupni imenovallec: Bôhorič/Bóhorič, torej s poudarjenim prvim samoglasnikom.⁴⁶ Adam sam se je vedno podpisoval z dvema samoglasnikoma [o], kot Bohorič,⁴⁷ pri čemer je večja verjetnost, da je naglaševal drugi [o].

Mimogrede, podobno vprašanje se poraja pri priimku Jurija Dalmatina, ki se je podpisoval *Dalmatinus*, kar ni bilo podedovano rodbinsko ime. Sledi vprašanje,

⁴¹ Prav tam, krstne matične knjige 1662–1672, 1675–1688, 1767–1774; poročna matična knjiga 1749–1785; indeksi h krstnim matičnim knjigam.

⁴² Informatorika slovenistka Boža Ojsteršek, Senovo, 7. 7. 2020.

⁴³ Priimka Okoliš in Kordiš z naglasom na zadnjem zlogu, ki sta avtohtona na meji med Notranjsko in Dolenjsko (Loška dolina in Loški Potok), naglašujejo zunaj izvornega okolja kot Okóliš in Kórdiš (informator mag. Stane Okoliš, 7. 7. 2020).

⁴⁴ ARS, AS 1, šk. 81, I/46, Lit. G VIII–4, novoreformirani urbar gospodstva Krško 1570, pag. 477 in 523; AS 174, šk. 114, RDA, N 141, No. 29, novoreformirani urbar gospodstva Krško 1575 s. p., Zinss von Akhern vnd Wisen; prav tam, Perkrecht zu der Herschaft gehörig.

⁴⁵ ZAL, LJU 488, imenska kartoteka k Cod. I in XIII, Bohorič Adam.

⁴⁶ Nenaglašeni samoglasnik [o] se v zgodnjenovoveških zapisih pogosto pojavlja kot [a], npr. poplemeniteni Blagotinšek s poreklom iz Savinjske doline kot *Blagatinschegg* (Sutter 1986: 258–259).

⁴⁷ Prim. Rajhman 1997: 61 (*Bochoritsch*), 93 (*Bohorich*), 96 (*Bochorizh*), 97 (*Bohorizh*), 101 (*Bohorich*), 105 (*Bohorich*), 109 (*Bohoritsch*), 112 (*Bohoriz*), 118 (*Bohorizh*), 130 (*Bohorizh*), 144 (*Bohoritz*), 202 (*Bohorizh*) in 212 (*Bohorizh*). – Bohoričevega imena ne najdemo v nobenem slovenskem tiskanem besedilu iz 16. stoletja (ZRC SAZU, ISJFR, Lastnoimenska kartoteka, Bohorič). V naslovu slovnice *Arcticae horulae* (1584) sta njegovo ime in priimek zapisana v latinščini v roditeljski obliki, vendar priimek v bohoričici: *Adami Bohorizh*, v predgovoru pa je v latinski obliki zapisal tudi osebno ime v imenovalniku: *Adamus Bohorizh*.

ali so njegov priimek v skrajšani obliki, brez latinske pripone *-us*, res izgovarjali Dálmatin, kot je navada pri Nemcih in smo navajeni danes, in ne slovensko Dalmatín z naglasom na tretjem zlogu, po analogiji s priimki Potrpin, Pobežin, Hrovatin? Zdi se, da sta bila naš prvi slovničar in prvi prevajalec Svetega pisma vsaj v rodnem Posavju v resnici Jurij Dalmatín in Adam Bohôrič, pri čemer je Bohôrič zunaj domačega okolja postal Bôhorič/Bóhorič. Če pa je njegov priimek nastal šele v Krškem, bi bil lahko Bôhorič oziroma Bóhorič od samega začetka. A po drugi strani ne gre prezreti, da se v Posavju rodilniška oblika za Bohor ne glasi Bôhorja, ampak Bohôrja, kar bi potemtakem tudi v krškem okolju dalo Bohôriča, in ne Bôhoriča.⁴⁸

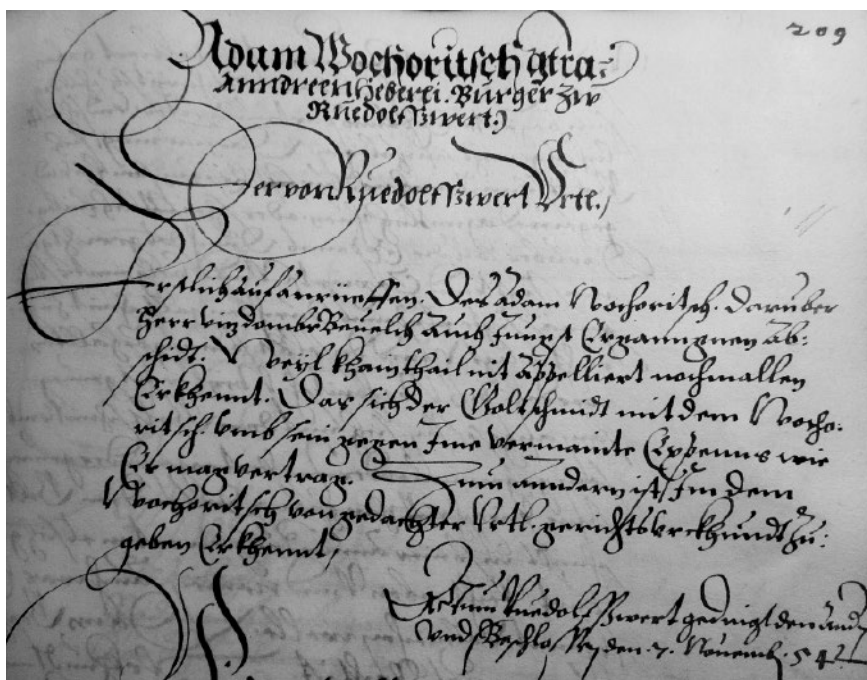
Bohorič kot šolnik in zasebnik v Krškem

Naslednje vprašanje se nanaša na Bohoričevo bivanje in delovanje v Krškem v njegovih zrelih letih, v petdesetih in šestdesetih letih 16. stoletja, o čemer je pozneje najbolj neposredno pričeval njegov učenec Jurij Dalmatin. Sicer pa imamo o tem en sam sočasni vir, pismo Matije Klombnerja iz leta 1563, ko je Bohorič še bival v Krškem, a je poučevanje že opustil. Od Kidriča dalje beremo, da je bil v Krškem približno od leta 1551 do srede 1563 »vodja lastne šole«, dokler ni odpovedal sodelovanja pri katoliški božji službi in je svojo šolo v zvezi s to okoliščino zaprl (Kidrič 1925–1932: 49). Če smo povsem natančni, o naravi t. i. Bohoričeve šole v Krškem ne vemo ničesar določnega. Potrditve, da bi bila njegova lastna, torej zasebna, ni, ampak prav nasprotno. Tudi trajanje poučevanja okoli 12 let je zelo vprašljivo. Da je začel poučevati okrog leta 1551, je Kidrič lastnoročno izračunal na prepisu prošnje ljubljanskih predikantov kranjskim deželnim stanovom iz leta 1581, v kateri prosilci pišejo, da je tedanji rektor stanovske šole Adam Bohorič star in opešan in da vodi šolo že blizu trideset let (*nunmehr nahent in die 30 Jahre*), najprej v Krškem in zdaj v Ljubljani.⁴⁹ Blizu trideset let vsekakor ne pomeni treh celih desetletij, ampak lahko tudi več let manj. To pa bi se skladalo z oznako Bohoriča kot študenta, izpričano še pozno jeseni 1554. Gre za doslej neznan sodni proces pred mestnim sodiščem v Novem mestu med Adamom Bohoričem in Andrejem Heberlijem, novomeškim

⁴⁸ Za informacije o današnji izgovorjavi priimka Bohorč in sklanjanju oronima Bohor se iskreno zahvaljujem domačinkama s Senovega, slovenistki Boži Ojsteršek ter umetnostni zgodovinarji in sociologinji Katji Ceglar (6. 7. 2020 in 7. 7. 2020).

⁴⁹ ZRC SAZU, ISLLV, Zapuščina Franceta Kidriča, šk. 21/2, sveženj gradiva o Bohoriču in Dalmatinu, prepis Walterja Šmida, dokument s. d. 1581 v arhivu kranjskih deželnih stanov, fasc. 54/2. Dokument danes ni v evidenci (prim. ARS, AS 2, I. reg., šk. 88).

meščanom in zlatarjem. Zadeva je šla na drugostopenjsko sodišče pri kranjskem vicedomu v Ljubljani, ki v svojem sklepu navaja, da je tožnik Adam Bohorič študent (*Studenten*) in za takojšnjo poravnavo medsebojnih terjatev ni zadostno gmotno preskrbljen (*nit genuessam angesessen*).⁵⁰ Ta najzgodnejši na slovenskih tleh shranjeni vir o Bohoriču torej Adama Bohoriča še novembra 1554 imenuje študent, ne učitelj ali kaj drugega. Nadalje priča o njegovem šibkem materialnem stanju in kaže na neko Bohoričevo pobliže neznano zvezo z Novim mestom. Morda je tam tedaj ali prej koga zasebno poučeval ali pa opravljal kakšne administrativne posle.

Slika 2: Omemba Adama Bohoriča v sodni obravnavi vicedomskega sodišča v Ljubljani leta 1554 (ARS, AS 1, šk. 372, sodni protokoli 1554–1557, fol. 209–209v).

Adam Bohorič iz neznanih razlogov nikoli ni dosegel naslova magistra, ampak je wittenberško univerzo, kjer je med drugim poslušal Philipa Melanchtona, zapustil brez njega (Kidrič 1925–1932: 49). Magister tudi ni postal na nobeni drugi univerzi, zato ga pozneje upravičeno nikjer ne srečamo s tem akademskim naslovom, na primer kot rektorja stanovske šole v Ljubljani in v spisih v zvezi s

⁵⁰ ARS, AS 1, šk. 372, sodni protokoli 1554–1557, fol. 209–209v, 7. 11. 1554 in 14. 11. 1554.

tiskom Dalmatinove Biblije. Najbolj očitna je distinkcija med njim in magistrom Jurijem Dalmatinom v pismih, ki jih je sopodpisal s svojim nekdanjim učencem (Rajhman 1997: 93, 96, 97, 101, 105, 109, 112, 118, 130 in 144).⁵¹

Tako torej ni rečeno, da je Bohorič začel v Krškem poučevati že okoli leta 1551, ampak bi njegovo delovanje v tem mestu lahko pomaknili tudi šele v čas po jeseni 1554. Jurij Dalmatin, rojen okoli leta 1547 (kar je zopet izračunano na podlagi njegovih lastnih izjav),⁵² bi bil tudi v tem primeru lahko pri Bohoriču deležen že začetnega šolanja. Bohoričevo učiteljsko delovanje v Krškem tako ni trajalo 12 let, kot je približno opredeljeno pri Kidriču (Kidrič 1925–1932: 49), ampak najverjetneje manj kakor deset. V pismu Matije Klombnerja Ungnadu z dne 28. julija 1563, kjer je govor o krškem šolmoštru brez imena, beremo, da je ta šola že zapustil, in sicer »zaradi papeškega cerkvenega petja« (*die schuel verlassen von wegen pabstischen kirchen gesanng*),⁵³ kar je Kidrič razlagal kot odpoved sodelovanja pri katoliški službi božji (Kidrič 1925–1932: 49). Ta okoliščina, katoliško cerkveno petje, kaže, da Bohoričeva šola v Krškem ni bila zasebna ustanova, ampak tako ali drugače povezana z domačo župnijo in mestom. Ugotovitve, da je bila v domeni mesta in Cerkev, imamo za krško šolo sto let pozneje, sredi 17. stoletja.⁵⁴ Pomenljiva je tudi Klombnerjeva formulacija, da je Bohorič šolo zapustil, ne pa zaprl, kar nedvoumno govori v prid temu, da ni šlo za njegovo zasebno ustanovo, kaj šele, da bi poučeval v lastni hiši, kot so brez opore v virih samovoljno razlagali pozneje (Lapajne 1894: 113). Da je

⁵¹ Medtem ko je Dalmatin lahko pred imenom zapisoval M. (Magister), je Bohorič kvečjemu za imenom navedel začetnico R. (Rector), tako v nedatiranem dopisu, ki ga je podpisal skupaj s tremi magistri in dvema predikantom (ARS, AS 2, I. reg., šk. 89, fasc. 54/4, sn. 8, pag. 144, s. d.).

⁵² Ugotovljeni čas Dalmatinovega rojstva se opira na navedbe v njegovem pismu kranjskim deželnim stanovom iz leta 1572 (Rajhman 1997: 53–58).

⁵³ UAT, 8/4, Hans Ungnad Freiherr von Sonneg, Nr. 110, 28. 7. 1563, pag. 263. – Pomanjkljiv in deloma netočen povzetek pisma tudi v: ZRC SAZU, ISLLV, Zapuščina Franceta Kidriča, šk. 21/2, sveženj gradiva o Bohoriču in Dalmatinu.

⁵⁴ Glede na precej gotovo in v literaturi omenjano bivanje tedanjih leskovških župnikov v mestu, bi lahko šlo za župnijsko ustanovo. Vsaj tolikšna verjetnost obstaja, da je bila šola mestna domena, čeprav ne brez povezave z župnijo. Za to govori več argumentov, od katerih temelji prvi in najtehtnejši na dejstvu, da je v 17. in 18. stoletju mesto dajalo zanjo na razpolago poslopje in vzdrževalo učitelja. Še preden se je župnijsko središče vnovič preselilo iz Leskovca v mesto, je leta 1655 med stroški krškega mesta za mestne uradnike naveden učitelj in organist (*einen stattorganisten vnd schullmaister*) z letno plačo 62 goldinarjev, ki je celo za dva goldinarja presegala plačo mestnega pisarja (ARS, AS 1, šk. 171, I/97a, lit. G VIII-8, 25. 8. 1655). V isti osebi združena poklica so Krčani plačevali iz mestne blagajne še leta 1677 in 1686 (prav tam, s. d. (1677), 13. 4. 1686). Prav tako je v terezijanski dobi mesto plačevalo učitelja, ki je živel v mestu pripadajoči šoli (*schul=hauß*) (ARS, AS 7, šk. 75, lit. T, No. 4, 14. 7. 1761, 13. 6. 1761).

v resnici poučeval v šoli, ki ni bila zasebna, potrjuje leta 1572 njegov nekdanji učenec Jurij Dalmatin, ko pravi, da je bil Bohorič »iz določenih razlogov iz šole odpuščen« (*auß gewissen vrsachen von der Schul gelassen*) (Rajhman 1997: 54 in 57).

Razlog za Bohoričevo slovo od šole oziroma odslovitev iz učiteljske službe je zelo verjetno res povezan z medkonfesionalnim konfliktom, a se lahko za »določenimi razlogi«, ki jih Dalmatin ni natančneje opredelil, skriva še kaj drugega. Pomenljivo je namreč, da v prejšnjem stavku govori, kako je sam kot šolar živel v Krškem sredi papeškega mračnjaštva (Rajhman 1997: 54 in 57), nato pa tega ne izpostavi, ko pride do Bohoričevega odpusta iz šole. Kakor koli, slovo Adama Bohoriča od poučevanja v mestu, s katerim je bil od mladosti tesno povezan in kjer se je najverjetneje sprva tudi sam šolal, zanj gotovo ni bilo preprosto in ga je moč pospremiti z reklom: »Nemo propheta in patria sua.«

O načinu Bohoričevega poučevanja v Krškem in naravi tamkajšnje šole lahko nekaj glavnih potez povzamemo iz treh pisem, iz Klombnerjevega pisma Ungnadu, Dalmatinovega kranjskim deželnim stanovom ter iz pisma ljubljanskih predikantov istim stanovom. Klombner leta 1563 pravi, da je krški šolmošter učen (*ist glert*) in dober kristjan (*ain guter Crisst*), kar seveda pomeni protestant.⁵⁵ Jurij Dalmatin devet let pozneje (1572) nadgradi Klombnerjevo trditev z opisom lastnih izkušenj. Spoštovani in učeni Adam Bohorič je njegov nekdanji učitelj, od katerega je »poleg slovničnega znanja prejel, kar je najbolj pomembno, tudi osnove prave krščanske vere«. Tako je »sredi papeškega mračnjaštva, še preden je bil evangelij tukaj kdaj koli javno oznanjen, le-tega z Božjo pomočjo kar dobro dojel in razumel« (Rajhman 1997: 54 in 57). Dalmatin govori o petdesetih in zgodnjih šestdesetih letih, preden so začeli na Kranjskem javno delovati protestantski predikanti in je bila vzpostavljena luteranska Cerkev. Ni dvoma, da je bila krška šola ne le nemška, ampak tudi latinska, in izobraževalno središče širšega prostora, v kateri se je šolalo precej plemiških otrok. Tako so ljubljanski predikanti leta 1581 v pismu stanovom zapisali, da jo je obiskovala večina dolenskih plemičev deželanov (*da die meisten Herrn Landleute in Unterkrain seine Discipuli gewesen*).⁵⁶

Kaj je Bohorič počel v Krškem, potem ko je prenehal poučevati – najmanj tri leta, dokler ni postal rektor stanovske šole v Ljubljani – lahko bolj ali manj le ugibamo. Kidrič pravi, da je bil »nato brez intelek.[tualnega] poklica na gospodarstvu nekako do srede 1566«. V ta čas spada znano Trubarjevo pismo,

⁵⁵ UAT, 8/4, Hans Ungnad Freiherr von Sonneg, Nr. 110, 28. 7. 1563, pag. 263.

⁵⁶ ZRC SAZU, ISLLV, Zapuščina Franceta Kidriča, šk. 21/2, sveženj gradiva o Bohoriču in Dalmatinu, prepis Walterja Šmida, dokument s. d. 1581 v arhivu kranjskih deželnih stanov, fasc. 54/2. Dokument danes ni v evidenci (prim. ARS, AS 2, I. reg., šk. 88).

poslano 1. avgusta 1565 Bohoriču neznano kam, skoraj brez dvoma v Krško. V njem Trubar »veleomikanemu možu« ponuja mesto učitelja na novoustanovljeni stanovski šoli in ga v imenu deželne gosposke, tj. kranjskih deželnih stanov, vabi, naj ob prvi priložnosti pride v Ljubljano na pogovor. Trubar upa, da se bodo pogovorili o drugačnih pogojih od tistih, s katerimi so Bohoriča nekdanji pretentali Zagrebčani (Rajhman 1986: 198, 199). Kdo v Zagrebu, ne vemo, kakor tudi ne, ali se je Bohorič za mesto tamkajšnjega šolnika dogovarjal, preden je zapustil šolo v Krškem ali v vmesnem času.

Klombner je v pismu Ungnadu iz leta 1563 omenil še dve pomembni stvari iz Bohoričevega zasebnega življenja: da je poročen in da si je uredil hišno gospodarstvo (*er ist pehewrat, vnd hat sich in ain haußwirtschaft eingericht*). K njegovemu zakonskemu stanu se bomo še vrnili, kar pa zadeva Bohoričeve gmotne razmere, imamo o njih podatke iz prve roke v edinih znanih omembah Bohoričevega imena, ki so nastale v Krškem, vendar vse pozneje, ko je živel že v Ljubljani. V dveh urbarjih krškega gospostva iz let 1570 in 1575 se njegovo ime pojavi med plačniki činža od njiv in gornine od vinogradov na Trški Gori. Po obeh urbarjih je bila njegova njiva zastavljena meščanu Juriju Kalčiču,⁵⁷ v prvem urbarju je tudi pripis, da je kupnopravna, velikost pa izražena s poldrugim dnevom obdelovanja; po obeh urbarjih je od njive plačeval samo 8 krajcarjev.⁵⁸ Njegov vinograd na Trški Gori s približno vrednostjo 40 goldinarjev je gospostvu plačeval letno dajatev dve vedri mošta. Bil je torej potrjeno Bohoričeva last, kdo je namesto njega zanj skrbel ali ga imel v najemu, pa iz urbarjev ni razvidno.⁵⁹

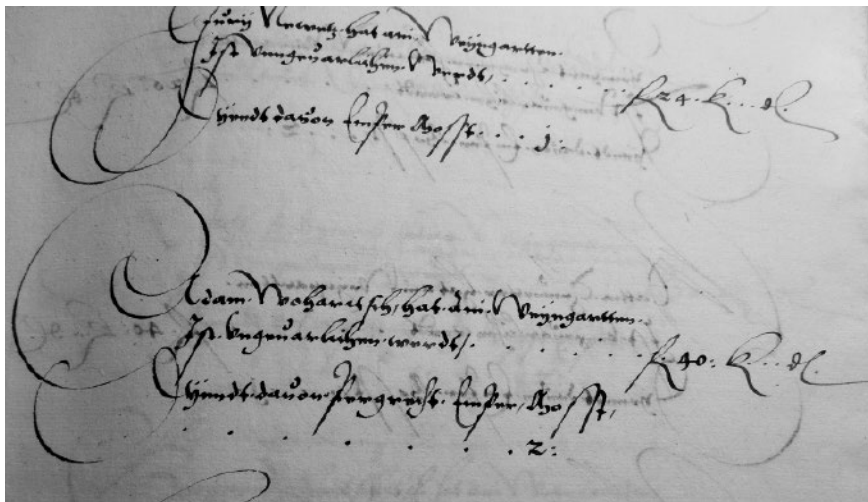
Lastniki in uživalci njiv in vinogradov so bili v glavnem iz mesta Krško. Po drugi strani pa, kot že rečeno, ne Adama ne priimka Bohorič ni najti med plačniki dajatve dvornih činž, ki je zajela vse gospodarje v mestu, vključno s

⁵⁷ Jurij Kalčič je bil leta 1560 krški mestni sodnik (ARS, AS 1080, šk. 8, fasc. 11, Civitatensia, Mesto Krško, mestna knjiga 1539–1679, s. p., 14. 6. 1560), po urbarjih iz let 1570 in 1575 pa je imel v mestu dva oštata, na Trški Gori vinograd in nekje v bližini dve njivi, od tega eno v zastavi od Bohoriča (ARS, AS 1, šk. 1, I/46, Lit. G VIII–4, novoreformirani urbar gospostva Krško 1570, pag. 475, 509, 533; AS 174, šk. 114, RDA, N 141, No. 29, novoreformirani urbar gospostva Krško 1575 s. p., Hernach volgen die Hofzinss so die burger in dem Statl Gurkhfeld etc., Perkrecht zu der Herschaft gehörig, Zinss von Akhern vnd Wissen).

⁵⁸ ARS, AS 1, šk. 81, I/46, Lit. G VIII–4, novoreformirani urbar gospostva Krško 1570, pag. 477; AS 174, šk. 114, RDA, N 141, No. 29, novoreformirani urbar gospostva Krško 1575 s. p., Zinss von Akhern vnd Wissen. – Glede na velikost je imela Bohoričeva njiva v primerjavi z drugimi majhno dajatev.

⁵⁹ ARS, AS 1, šk. 81, I/46, Lit. G VIII–4, novoreformirani urbar gospostva Krško 1570, pag. 523; AS 174, šk. 114, RDA, N 141, No. 29, novoreformirani urbar gospostva Krško 1575 s. p., Perkrecht zu der Herschaft gehörig.

številnimi nekdanjimi (hišnimi) gospodarji.⁶⁰ Iz tega glede na pozni nastanek urbarjev nikakor ni mogoče sklepati, da je Klombnerjeva navedba o Bohoričevem hišnem gospodarstvu napačna, ampak da leta 1570, ko je bil že štiri leta v Ljubljani, v Krškem ni več imel hiše. Lahko tudi, da je bil kje v mestu priženjen in se je njegovo ime v urbarjih tem laže skrilo za tastovim imenom.

Slika 3: Omemba Adama Bohoriča v urbarju gospostva Krško iz leta 1570 (ARS, AS 1, šk. 81, I/46, Lit. G VIII–4, novoreformirani urbar gospostva Krško 1570, pag. 477).

Postavlja se tudi vprašanje, ali je Bohorič v Krškem kdaj zaprosil in dobil meščanske pravice. Iz časa njegovega bivanja v mestu je ohranjena mestna knjiga, hkrati sodni zapisnik, z občasnimi vpisi novosprejetih meščanov. Ker pa ni bila vodena redno, bi zapis o njegovem sprejemu zlahka izostal. Med 71 novimi meščani, sprejetimi pri šestih sprejemih med letoma 1549 in 1563,⁶¹ namreč ni Bohoriča.

Da je v Krškem premozel hišo, poroča še en vir, ki je mlajši od Klombnerjevega pisma in tako kot ta iz druge roke. Ko so ljubljanski predikanti leta 1581 pri deželnihih stanovih posredovali za Bohoriča, so med drugim navedli, da je v Krškem prodal hišo in pristavo, njive, travnike in vinograde, potem ko so ga

⁶⁰ ARS, AS 1, šk. 81, I/46, Lit. G VIII–4, novoreformirani urbar gospostva Krško 1570, pag. 481–529; AS 174, šk. 114, RDA, N 141, No. 29, novoreformirani urbar gospostva Krško 1575 s. p., Hernach volgen die Hofzinss so die burger in dem Statl Gurkhfeld etc.

⁶¹ ARS, AS 1080, šk. 8, fasc. 11, Civitatensia, Mesto Krško, mestna knjiga 1539–1679, s. p.

stanovi pritegnili v Ljubljano.⁶² Kakor koli, vse, kar vemo z gotovostjo, je to, da je leta 1575, ko je že skoraj eno desetletje živel v Ljubljani, na tleh krškega gospostva še vedno imel njivo, dano v zastavo, in vinograd na Trški Gori. Prodal ju je bodisi pred letom 1581 ali malo pozneje, ko je v Ljubljani prenehal poučevati in se je moral preseliti na svoje.

Zasebno življenje v Ljubljani

Bohoričevo ljubljansko obdobje, ki se je začelo nekako sredi leta 1566 (Schmidt 1952: 30), ko je že zakorakal v štirideseta leta, nas bo zanimalo samo z vidika njegovega zasebnega življenja. V tem času je bil do leta 1582 vodja (rektor) stanovske latinske šole, nato v pokoju, a obenem član šolske komisije in slednjič od jurjevega 1595 do 1. julija 1598 ponovno ravnatelj (Kidrič 1925–1932: 49), star že čez sedemdeset let.

Kot smo videli, naj bi bil po Klombnerjevem pismu oženjen že v Krškem leta 1563, kar pri človeku, ki se bliža štiridesetemu ali je že štiridesetletnik, seveda niti malo ne preseneča. Klombner nadalje govori o njegovem tamkajšnjem hišnem gospodarstvu, ne omenja pa otrok. Bohorič jih v Krškem bodisi še ni imel ali pa so mu pomrli. Ni gotovo, ali je bil že tam poročen z Dorotejo Muhič, ki je prvič izpričana kot njegova soproga leta 1567 v Ljubljani in ga je vsaj za desetletje preživela. Prav mogoče je, da je imel Bohorič dve ženi, od katerih poznamo prvo samo posredno iz Klombnerjeve navedbe, da je poročen. Z Dorotejo bi se v tem primeru glede na čas rojstva prvega otroka poročil kot vdovec najpozneje leta 1566, v času preselitve v Ljubljano.

Kdo je bila Doroteja, ki bi jo sicer poznali samo iz nekaj omemb, povečini že po moževi smrti, je njen soprog izpričal sam, in sicer prek peresa neznanega protestantskega duhovnika, ki je leta 1578 naknadno vpisal krste Bohoričevih otrok v matično knjigo ljubljanske protestantske občine. Tako lahko po zaslugi tega moža sledimo krstom šestih otrok Adama in Doroteje Bohorič od leta 1567 do 1578, pri čemer je pomenljivih več stvari. Najprej, da so se krsti, vpisani za nazaj, sploh znašli v matični knjigi, zapovrh tam, kamor ne sodijo, v njenem mrliškem delu, ki je za razliko od krstnega in poročnega dela knjige danes edini ohranjen. Skupaj s podatki o umrlih otrocih jih je že leta 1952 obelodanil Anton Svetina v *Drugem Trubarjevem zborniku* (Svetina 1952:

⁶² ZRC SAZU, ISLLV, Zapuščina Franceta Kidriča, šk. 21/2, sveženj gradiva o Bohoriču in Dalmatinu, prepis Walterja Šmida, dokument s. d. 1581 v arhivu kranjskih deželnih stanov, fasc. 54/2. Dokument danes ni v evidenci (prim. ARS, AS 2, I. reg., šk. 88).

169–171), vendar potem dolgo niso bili deležni ustrezne pozornosti.⁶³ Na Bohoričeve otroke je v protestantski matici naletel že Kidrič, in sicer najpozneje leta 1926, ko je izšel drugi zvezek *Slovenskega biografskega leksikona*, saj v njem omenja otroke Jurija Dalmatina (Kidrič 1925–1932a: 117),⁶⁴ ni pa še uporabil podatkov o otrocih pri pisanju gesla o Adamu Bohoriču, izdanem leto prej (1925) (Kidrič 1925–1932: 49). Zato tudi ni mogel ugotoviti sorodstvenega razmerja med Adamom in Dorotejo Bohorič, katere ime je poznal iz drugega vira (Kidrič 1925–1932: 51).

Nastanek vpisov krstov Bohoričevih otrok v ljubljanski protestantski matici je precej nenavaden in že zato zelo zanimiv. Ko je 12. marca 1578, dobra dva meseca po začetku vodenja matične knjige, umrla Bohoričeva sedeminpolletna hči Suzana, je roka neugotovljenega predikanta v nasprotju z običajno kratko obliko zapisa o smrti in pokopu navedla tudi otrokove zelo natančne rojstne in krstne podatke. Isti neidentificirani in nepodpisani zapisovalec, čigar pisava se v knjigi pojavi samo še dvakrat v začetku istega leta, je nadaljeval z retrospektivnim pregledom krstov in smrti vseh drugih dotlej rojenih otrok Adama Bohoriča iz zakona z Dorotejo Muhič. Sklop podatkov o Bohoričevi družini je torej tako v vsebinskem kot v oblikovnem pogledu vrinek, podatki pa tako natančni, da jih je duhovniku matičarju lahko dal samo Bohorič sam. Poleg imen staršev, botrov in duhovnikov, ki so otroke krstili in pokopali, najdemo pri slehernem celo uro rojstva in smrti. Ime duhovnika manjka samo pri prvem vpisu, ko je bil pokopavalec nedvomno predikant, ki je v matico vpisal za nazaj vse Bohoričeve otroke. Na podlagi rokopisa vemo o njem z gotovostjo le to, da ni bil eden od sedmih predikantov, ki so sicer vpisovali v mrliško matico in med katerimi je pogosto podpisan Jurij Dalmatin.⁶⁵ Kako je sploh prišlo do retrospektivega pregleda šestih otrok Adama Bohoriča? Gotovo na pobudo Bohoriča samega, ki je svojo družino želel na ta način ovekovečiti v javni evidenci. Brez uresničitve te njegove želje bi bili danes prikrajšani za celo vrsto podatkov o njegovi družini, med drugim za dekliški priimek, krajevni in socialni izvor žene Doroteje, ki bi jo iz drugih virov poznali samo po osebnem imenu, med temi pa jo samo

⁶³ M. Dolgan je pravilno zapisal, da se je Bohoriču rodilo sedem ali osem otrok, od katerih je večina zgodaj umrla (Dolgan 2014: 43). Prim. Černelič Krošel 2006: 62.

⁶⁴ V geslu o rodbini Hren leta 1928 omenja Regino Hren kot botro dveh Bohoričevih otrok (Kidrič 1925–1932b: 341).

⁶⁵ V ohranjenem delu protestantske matične knjige najdemo naslednja imena zapisovalcev: od 1578 dalje Gašperja Kumpergerja, Janeza Schweigerja, Jurija Dalmatina in Krištofa Spindlerja, od 1581 Felicijana Trubarja in Janeza Tulščaka in leta 1586 Benedikta Pyroterja. Prim. Žabota 2019: 101.

dva izrecno imenujeta Adamova žena.⁶⁶ Kidrič sorodstvenega razmerja med Adamom in Dorotejo Bohorič, katere ime je poznal le kot tiskano na izvodu Dalmatinove Biblije, kot rečeno, še ni mogel dognati (Kidrič 1925–1932: 51).

In kateri so ključni podatki, ki jih o Bohoričevi družini razkrivajo vpisi krstov Adamovih in Dorotejinih otrok? Pri Evi, rojeni 10. januarja 1567, izvemo, da je šlo za Bohoričevo prvo hčer (*die erst dochter*) in da se je rodila v Ljubljani, Adam, ki je luč sveta zagledal 3. septembra 1568, pa je označen kot prvi sin (*der erst son*). Glede na to, da je Eva umrla že v prvem letu rojstva, zapisovalec krstov Bohoričevih otrok torej ni navedel samo tistih otrok, ki so bili leta 1578 še živi, ampak vse dotlej rojene. Ob rojstvu Suzane leta 1570, sicer vpisane kot prve, je edinkrat imenovana tudi Bohoričeva žena Doroteja, pri kateri je zapisovalec, kar je zelo nenavadno in zato tem bolj povedno, ovekovečil še njen izvor: Doroteja, zakonska hči pokojnega Martina Muhiča, meščana v Celju (*Dorothea, weillundt Merten Muhitsch gewesten burgers zu Cilli eheleblicher dochter*).⁶⁷

Glede na to, da je Doroteja rojevala vsaj še do konca leta 1582 ali začetka naslednjega leta, ko je bilo Adamu že okrog šestdeset let (sin Janez je namreč umrl junija 1584, star okoli leto in pol),⁶⁸ je bila od njega precej mlajša, in sicer vsaj petnajst let, če ne več kot dvajset. Če je pri zadnjem znanem otroku štela 45 let, je prišla na svet okoli leta 1537, lahko pa tudi celo desetletje pozneje, če je bila Bohoričeva druga žena.

Doroteja Muhič je torej izhajala iz mestnega in meščanskega okolja, čeravno njen oče Martin Muhič ni bil nekdani celjski župan, kot se je prikradlo v Svetinovo objavo (Svetina 1952: 169) in se iz te v zadnjem času preneslo drugam (Černelič Krošelj 2006: 62; Dolgan, 2014: 43), ampak le tamkajšnji meščan.⁶⁹ Ker so viri o celjskem prebivalstvu za 16. stoletje ohranjeni fragmentarno,⁷⁰ ni bilo o družini Martina Muhiča mogoče ugotoviti nič določnega. Morda je poznejši Bohoričev tast izviral s Teharij, na kar utegne kazati naslednji pomenljivi podatek, povezan s protestantizmom. Ko je leta 1528, torej še pred Dorotejinim rojstvom, prišla v Celje deželnoknežja protireformacijska komisija

⁶⁶ Prvi je zapis o Doroteji kot krstni botri 12. novembra 1580 (*Dorothea, des herrn Adamen Wacharitsch hausfrau*) v izvlečkih iz danes izgubljenega dela ljubljanske protestantske matice (Žabota 2019: 217), drugi pa regist listine, s katero je bila v kupno pravo podeljena huba, ki sta jo prej uživala zakonca Bohorič (Čipić Rehar 2016: 172–173).

⁶⁷ ARS, AS 2, I. reg., šk. 91, fasc. 54/5, sn. 6, matična knjiga protestantske občine v Ljubljani 1578–1587, fol. 280v–282r.

⁶⁸ Po mrliški matici je 6. junija 1584 umrl Bohoričev sin Janezek (*Hansl*), star približno leto in pol (prav tam, fol. 310v).

⁶⁹ Celje v 16. stoletju za razliko od Ljubljane ni imelo župana, ampak je mestni samoupravi načeloval mestni sodnik (J. Orožen 1971: 340).

⁷⁰ Še najizčrpnější vir o Celjanih so obračuni mestnih sodnikov za obdobje 1457–1513 (Bizjak, Žižek 2010).

in so k zaslišanju poklicali tudi predstavnike okoliških župnij, je komisija ugotovila, da so Teharčani pravoverni, samo krojač Muhič po izjavi vikarja Nikolaja Correteja ni dal nič na svetnike in na prošnje nanje (J. Orožen, 1971: 626). V drugi polovici stoletja srečamo na dunajski univerzi kar tri Celjane Muhiče, najprej Danijela (*Daniel Mukhitsch Cilliensis*), vpisanega leta 1554 (Gall, Szaivert 1971: 105), nato leta 1563 Petra (*Petrus Muchitsch Ciliensis Styrus*) (Gall, Szaivert 1971: 132) in 1575 Janeza (*Ioannes Muchitsch Ciliensis Styrus*) (Gall, Szaivert 1971: 166). O najstarejšem Danijelu ni znanega ničesar, druga dva, brata Peter in Janez Muhič, pa sta se opredelila za katolištvo. Najmlajši Peter, hud nasprotnik luteranov in avtor ostrih spisov zoper nje, je bil v letih 1577–1580 celo rektor dunajske univerze, nato graški mestni župnik in slednjič prošt v Pöllauu severovzhodno od Gradca.⁷¹ V neposredno zvezo z Bohoričem je mogoče spraviti samo Janeza, ki je že kot študent postal dvorni kaplan in miloščinar nadvojvode Karla in bil pozneje prošt v Rottenmannu pri Admontu na Štajerskem (*Praepositus Rotmonensis in Stiria*) (Gall, Szaivert 1971: 166). Ne da bi vedel, da gre za Celjana, je podatke o njem objavil že Anton Svetina, ki ga imenuje Janže. V ljubljanskih mestnih sodnih zapisnikih je našel zapis o tem, da je bil Janže Muhič imetnik mestne kaplanije sv. Jurija in da je dal njeno upravo prav Bohoriču. Kaplanija je bila združena z beneficijem, ki je vsakokratnemu imetniku prinašal dohodke od desetine šestih podložnih kmetij, k njej pa je spadala tudi propadajoča hiša (danes Ciril-Metodov trg 11), ki je Bohorič ni obnovil. Leta 1575 so Ljubljancani Muhiču predlagali, naj namesto Bohoriča določi drugega upravnika, ker je sedanji nemaren.⁷² Zanimivo je, da je Janeza Muhiča, o katerem zdaj vemo, da je tako kot Bohoričeva žena Dorotheja Muhič izviral iz Celja, mesto Ljubljana prezentiralo na ta beneficij leta 1568 na prošnjo samega nadvojvode Karla, sicer gorečega katolika.⁷³ Dejstvo, da je katoliški duhovnik Muhič postavil za upravnika beneficija protestanta Bohoriča, dobi drugo dimenzijo ob spoznanju, da je bil Muhič skoraj gotovo sorodnik Bohoričeve žene, če ne že kar njen brat. Kot prošt v Rottenmannu je postal spetakljiv zaradi konkubinata in slabega gospodarjenja, zato ga je papeški

⁷¹ Gall, Szaivert 1971: 99, 132, 175; J. Orožen 1971: 653. I. Orožen 1854: 135. Turk 1933–1952: 161–162 (tudi o sorodstveni povezanosti obeh Muhičev).

⁷² ZAL, LJU 488, Cod. I, knj. 12, mestni sejni zapisniki 1575, fol. 137–137v (19. 7. 1575) in 140v (26. 7. 1575). O tem podrobno: Svetina 1952: 166–167. Svetina, ki se sklicuje na sejne oz. sodne zapisnike, pravi, da je bila v hiši tudi šola, vendar trditev iz vira ni razvidna. Prim. tudi: Dolgan, 2014: 43. O lokaciji hiše Suhadolnik, Anžič 2000: 75.

⁷³ Na identičnost Janžeta Muhiča z Janezom, nadvojvodovim dvornim kaplanom in poznejšim proštom v Rottenmannu, je leta 2002 mimogrede opozorila Lilijana Žnidaršič Golec (Žnidaršič Golec 2002: 250).

nuncij kratko malo odstavil, Muhič pa je nato iskal zaščito pri nadvojvodi (1581) (Turk 1933–1952: 161–162).

Prav mogoče je, da je bila Doroteja Adamova druga žena, na kar kažeta vsaj dva indica. Prvič Klombnerjevo pričevanje, da je bil leta 1563 že poročen, in drugič, da je njegov otrok, rojen leta 1567, označen v matični knjigi kot prva hči, naslednji, rojen leta 1568, pa kot prvi sin. Poleg tega je Doroteja rojevala vsaj še do konca leta 1582 ali začetka leta 1583. Neznani predikant, ki je v matico retrospektivno vpisal Bohoričeve otroke, je po prvem vpisu uvedel nadaljnje z besedami, da gre za otroke Adama Bohoriča iz zakona z njegovo omenjeno ženo. To pa ne izključuje obstoja otrok z morebitno prvo ženo v Krškem. Kot odraslega ne srečamo nobenega.

Poleg šestih v Ljubljani rojenih otrok, ki so prišli na svet med letoma 1567 in 1578 in so vpisani v protestantski mrliški matici,⁷⁴ sta se Bohoriču pozneje rodila vsaj še dva. Žal je krstni del matične knjige izgubljen (iz poznejših izvlečkov je rekonstruiran le njen manjši del), tako da ne vemo, kdaj natanko sta prišla na svet, za hčer pa tudi ne poznamo imena. Janeza oziroma Janezka srečamo v mrliški matici ob pokopu 7. junija 1584, ko mu je bilo približno leto in pol. Teden dni za njim je umrla Bohoričeva hči brez navedbe imena,⁷⁵ ki je morala biti glede na deminutivno obliko (*ein töchterl*) še zelo majhna in je zato manj verjetno identična s tedaj dobrih šest let staro Evo. Kakor koli, ljubljanski predikanti v prošnji stanovom leta 1581 navajajo, da ima Bohorič ženo in pet majhnih otrok.⁷⁶ Iz drugih virov lahko potrdimo samo imena treh od živečih petih – Adama, Melhiorja in Judite. Po vsem sodeč je bila četrti otrok Eva, peti pa leta 1584 umrla hči neznanega imena. Vsega skupaj je Adam Bohorič pred letom 1587, ko preneha protestantska mrliška matica, pokopal pet od najmanj osmih rojenih otrok. Kar tri so na pokopališče pri Sv. Petru odnesli v enem samem junijskem tednu leta 1584, 7. junija osemletnega Melhiorja in poldrugo leto starega Janezka, 13. junija pa hčer neznanega imena, ki so jo pokopali skupaj s hčerjo Jurija Dalmatina, potem ko je ta dobra dva tedna prej izgubil tudi sina.⁷⁷ Skratka, v letu rojstva Dalmatinove Biblije in Bohoričeve slovnice je Dalmatinu

⁷⁴ ARS, AS 2, I. reg., šk. 91, fasc. 54/5, sn. 6, matična knjiga protestantske občine v Ljubljani 1578–1587, fol. 280v–282r.

⁷⁵ Prav tam, fol. 310v.

⁷⁶ ZRC SAZU, ISLLV, Zapuščina Franceta Kidriča, šk. 21/2, sveženj gradiva o Bohoriču in Dalmatinu, prepis Walterja Šmida, dokument s. d. 1581 v arhivu kranjskih deželnih stanov, fasc. 54/2. Dokument danes ni v evidenci (prim. ARS, AS 2, I. reg., šk. 88).

⁷⁷ ARS, AS 2, I. reg., šk. 91, fasc. 54/5, sn. 6, matična knjiga protestantske občine v Ljubljani 1578–1587, fol. 310v.

in Bohoriču v samo 16 dneh umrlo skupaj nič manj pet otrok. Katera otroška bolezen jih je pokopala, mrliška matica ne pove.⁷⁸

O Bohoričevi družini gre poudariti, da je po zaslugi retrospektivnih podatkov v matični knjigi najverjetneje prva na Slovenskem, za katero poznamo točne krstne in mrliške podatke ter celo ure rojstev in smrti. Vsekakor ji takšno prvenstvo pripada med ljubljanskimi družinami, kolikor je znano, pa ni tako natančna niti katera od plemiških rodbinskih kronik.⁷⁹ Krste protestantskih otrok v Ljubljani in deloma drugod v deželi poznamo samo iz fragmentarnih izpiskov danes izgubljenega krstnega dela protestantske matice v časovnem razponu od leta 1578 do 1596 (Žabota 2019: 91–92), za mestne krščence katoliške veroizpovedi pa skoraj kontinuirano od leta 1588 dalje.⁸⁰

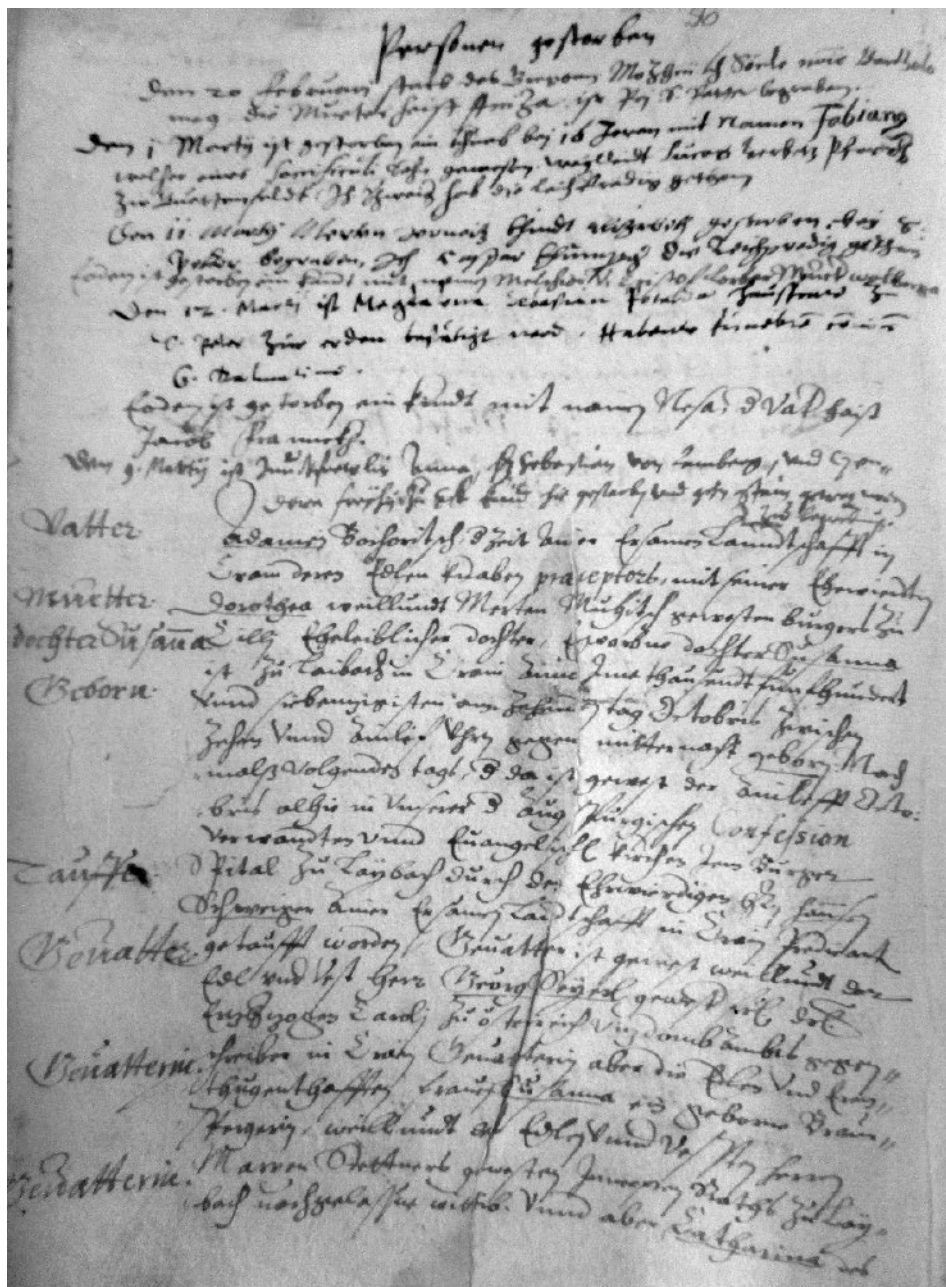
Iz podatkov o krstnih botrih Bohoričevih šestih v protestantsko matično knjigo vpisanih otrok,⁸¹ je mogoče ugotavljati tudi socialno mrežo družine rektorja stanovske šole. Bohorič se je gibal med vidnejšimi ljubljanskimi meščani in deželno stanovskimi uradniki in za botre ni prosil plemičev, katerih otroke je prav tako poučeval. Med botri njegovim otrokom, denimo, dvakrat srečamo znanega organizatorja protestantstva v Ljubljani Matijo Klombnerja (1567 in 1568), sicer nekdanjega stanovskega pisarja, tajnika deželnega sodišča in vicedomovega protipisarja, ki je pred tem že izgubil vse javne službe (Glonar 1925–1932: 464). Največkrat, trikrat, se kot boter pojavi Jurij Seyerl, protipisar vicedomskega urada (1568, 1570, 1573), enkrat njegova žena Katarina (1567), prav tako trikrat Katarina Stoffl (1570, 1573 in 1578), ter enkrat njen soproj Melhior Stoffl, tajnik deželnih stanov (1576). Po dvakrat so ob krstnem kamnu v špitalski cerkvi stali meščanka Uršula Forest (1567 in 1568), žena ljubljanskega župana Regina Hren

⁷⁸ Po 7. januarju 1584, ko je bil v habsburških dednih deželah uveden gregorijanski koledar, so se tega hitro oprijeli tudi kranjski protestanti. Ko so 29. maja pokopali Dalmatinovega sina Janeza, je namreč v mrliški matici zapisano, da so ga naslednji dan odnesli k slovenski torkovi pridigi (*zur windischen erchtag predig*), torek pa je bil tega dne po novem koledarju (ARS, AS 2, I. reg., šk. 91, fasc. 54/5, sn. 6, matična knjiga protestantske občine v Ljubljani 1578–1587, fol. 310v).

⁷⁹ Prim. Radics 1903; Radics 1904. – Izjema je zapis rojstev svojih otrok, rojenih v štiridesetih in petdesetih letih 16. stoletja, ki ga je Štefan pl. Hofer zabeležil v urbar gospostva Renče na Goriškem (Pavlin 2003: 234).

⁸⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1588–1602, Ind R 1588–1621. – Starejše krstne matice od prve ljubljanske in od vpisov krstov Bohoričevih otrok najdemo v slovenskem prostoru samo za obalne župnije Izola (od 1506), Piran (od 1533) in Koper (od 1554), za Piran pa tudi mrliške (od 1505). Od celinskih župnij ima najstarejšo krstno matico župnija Prvačina (od 1578) (Umek, Kos 1972: 185, 230, 407, 409 in 471).

⁸¹ ARS, AS 2, I. reg., šk. 91, fasc. 54/5, sn. 6, matična knjiga protestantske občine v Ljubljani 1578–1587, fol. 280v–282r.

Slika 4: Vpis krsta Bohoričeve hčere Suzane 10. oktobra 1570 v ljubljanski protestantski matični knjigi, nastal marca 1578 (ARS, AS 2, I. reg., šk. 91, fasc. 54/5, sn. 6, matična knjiga protestantske občine v Ljubljani 1578–1587, fol. 280v).

(1576 in 1578),⁸² ljubljanski mestni sodnik Volf Gartner (1576 in 1578) in Suzana Stettner, vdova notranjega mestnega svetnika Marka Stettnerja (1570 in 1573).⁸³ Komu vse sta botrovala Bohorič in njegova žena Doroteja, pa ostaja neznanka. V enem primeru imamo potrditev, da so ju za botra vabili ljudje iz istega sloja. V fragmentarnih izvlečkih krstnega dela protestantske krstne matice srečamo namreč Dorotejo Bohorič, ko je šla leta 1580 za botro hčeri ljubljanskega župana Hansa Pfannerja, in sicer skupaj s Kristino Samerl in Lenartom Hrenom (Žabota 2019: 217), večkratnim mestnim županom in sodnikom ter očetom poznejšega ljubljanskega škofa Tomaža Hrena (Kidrič 1925–1932a: 341–342). Nasprotno niso ravno dober pokazatelj socialne mreže imena krščevalcev Bohoričevih otrok, saj je lahko krščeval duhovnik, ki je bil pač pri roki, vsi pa so bili predikanti kranjskih deželnih stanov. Prvemu otroku je podelil krst Sebastjan Krelj (1567) v navzočnosti Gašperja Kumpergerja, drugemu (1568) Janž Tulščak, tretjemu (1570) Janž Schweiger, četrtemu in petemu (1573 in 1576) Jurij Dalmatin, šestemu pa Gašper Kumperger (1578).⁸⁴

Preglednica 1: Otroci Adama Bohoriča v zakonu z Dorotejo Muhič

Ime	Datum rojstva in krščevalec	Botri	Poznejša usoda
Eva (Heua), prva hči	10. 1. 1567 ob 11h zvečer v Ljubljani, krstil Sebastjan Krelj, predikant kranjskih deželnih stanov, navzoč tudi Gašper Kumperger, predikant kranjskih deželnih stanov	gospod Matija Klombner; gospa Katarina Seyerl; gospa Uršula Forest	umrla 30. 12. 1567 ob 11h zvečer, pokopana 31. 12. 1567 pri Sv. Petru

⁸² Kidrič je o Regini Hren, katere botrstvi Bohoričevima otrokoma in smrt leta 1585 je poznal iz protestantske matice, zapisal, da »menda ne spada v linijo škofa Tomaža« (Kidrič 1925–1932b: 341). Tudi Fabjančič je ne navaja med ožjimi sorodniki Tomaževega očeta, večkratnega ljubljanskega župana in sodnika Lenarta Hrena, ki naj bi imel dve ženi (Fabjančič 2003: 157–160). Da je bila Regina njegova tretja žena, spričuje oznaka *burgermaisterin* 10. julija 1581, ko je šla za krstno botro in je bil Lenart ponovno župan; zapis o krstu v danes izgubljenem delu matične knjige je ohranjen v prepisu z začetka 18. stoletja (ARS, AS 1073, I/45r, fol. 11v).

⁸³ ARS, AS 2, I. reg., šk. 91, fasc. 54/5, sn. 6, matična knjiga protestantske občine v Ljubljani 1578–1587, fol. 280v–282r.

⁸⁴ Prav tam.

Ime	Datum rojstva in krščevalec	Botri	Poznejša usoda
Adam , prvi sin	3. 9. 1568 pol ure pred poldnevom, krščen istega dne, krstil Janž Tulščak predikant kranjskih deželnih stanov	gospod Jurij Seyerl; Matija Klombner; gospa Uršula Forest	zadnjič izpričan 1589 kot študent na Dunaju
Suzana (<i>Susana</i>)	10. 10. 1570 med 10. in 11. zvečer zvečer v Ljubljani na Kranjskem, krščen naslednjega dne v cerkvi meščanskega špitala, krstil Janž Schweiger, predikant kranjskih deželnih stanov	gospod Jurij Seyerl, protipisar vicedomskega urada na Kranjskem; gospa Suzana, rojena Braunsperger, vdova pokojnega gospoda Marka Stettnerja, notranjega mestnega svetnika v Ljubljani; gospa Katarina, žena Melhiorja Stoffla, žena tajnika kranjskih deželnih stanov	umrla 12. marca 1578 ob pol enih popoldan v Ljubljani, po mrliški matici stara 7 let in 5 mesecev, pokopana 13. marca pri Sv. Petru, župnijski cerkvi v Ljubljani
Judita (<i>Judith</i>)	4. 5. 1573 ob pol sedmih zvečer, krstil magister Jurij Dalmatin, predikant kranjskih deželnih stanov	gospod Jurij Seyerl; gospa Suzana Stettner; gospa Katarina Stoffl	domnevno od 1592 žena predikanta Marka Kumprehta, domnevno izgnana iz dežele 1599, odšla 1600
Melhior (<i>Melchior</i>)	2. 1. 1576 ob pol devetih zvečer, magister Jurij Dalmatin, predikant kranjskih deželnih stanov	gospod Melhior Stoffl, tajnik kranjskih deželnih stanov; gospod Volf Gartner, mestni sodnik v Ljubljani; Regina Hren (<i>Khrenin</i>)	umrl 6. junija 1584, po mrliški matici star okoli 8 let, pokopan 7. junija 1584 pri Sv. Petru
Eva (Heua), druga	16. 2. 1578 kmalu po 11. uri dopoldan, krstil Gašper Kumperger, predikant kranjskih deželnih stanov	gospod Volf Gartner, mestni sodnik v Ljubljani; gospa Regina Hren (<i>Khrenin</i>); gospa Katarina Stoffl	verjetno pred 1604 poročena
Janezek (<i>Hansl</i>)	rojen konec leta 1582 ali v začetku 1583	---	umrl 6. junija 1584, pokopan 7. junija 1584 pri Sv. Petru, po mrliški matici star okoli poldrugo leto
N. (hči) (<i>ein töchterl</i>)	rojena najpozneje 13. junija 1584	---	umrla 13. junija 1584, pokopana pri Sv. Petru [starost neznana]

Odkar je Bohorič postal vodja stanovske šole v Ljubljani, je bil njegov pravni status uradnik kranjskih deželnih stanov, zato je kot tak osebno spadal pod deželnoglavarsko sodišče, ko pa je šlo za premoženjske zadeve, sta te obravnavala tudi mestno in vicedomsko sodišče, kar bomo videli v nadaljevanju. Rektor stanovske šole ni imel ne potrebe ne želje, da bi zaprosil za sprejem med ljubljanske meščane, ki so bili po družbenem položaju nižje na lestvici. Poleg tega tudi dolgo ni izpolnjeval ključnega pogoja za pridobitev meščanstva, posedovanja lastne hiše.⁸⁵ Da nikoli ni postal meščan, implicitno jasno pove dopis ljubljanskega kanonika Pavla Hočevarja 20. novembra 1598, ki pravi, da so podvrženi mestnemu sodstvu vsi protestantski učitelji razen starega Bohoriča (Dimitz 1867: 99).

Bohoričevih gmotnih razmer v Ljubljani se bomo zgolj dotaknili. V ospredju je vprašanje, kje v mestu je njegova družina prebivala in kdaj. Mestne davčne knjige se začenjajo šele z letom 1600, ko je imel Bohorič hišo v tedanji Špitalski, današnji Stritarjevi ulici, na mestu Filipovega dvorca,⁸⁶ tedaj nasproti meščanskega špitala, kjer je bila po uveljavljenem mnenju tudi stanovska šola (zdaj stavba Kresije, Stritarjeva 6) (Dolgan 2014: 42–43).⁸⁷ Oprsje Adama Bohoriča danes gleda s pročelja stavbe Kresije čez cesto naravnost na Bohoričev dom. In če je kje v Ljubljani ulica, ki bi jo najbolj upravičeno poimenovali po Adamu Bohoriču, je to prav Stritarjeva. Na njeni levi strani, če gledamo iz smeri Tromostovja, nekdanj Špitalskega mostu, je skoraj dve desetletji poučeval v stanovski šoli, na njeni desni pa neznano dolgo, vsekakor manj ko dvajset let, prebival v lastni hiši.

Kdaj pred koncem 16. stoletja in kako je Bohorič prišel do lastništva te hiše, ni znano. V vrsti mestnih sodnih zapisnikov, ki obravnavajo tudi lastniške spremembe, je namreč veliko vrzeli, tako da lahko bolj ali manj ugotavljamo le, v katerih letih se to ni zgodilo.⁸⁸ Kidrič je zapisal, da si je Bohorič mogel

⁸⁵ V Ljubljani so prosilcem že v 16. stoletju postavljali sprejemni pogoj, naj si v določenem roku kupijo hišo pod pristojnostjo mestne uprave, in leta 1601 v nekem primeru sklenili, da v prihodnje ne bo sprejet med meščane noben tujec (neljubljančan), dokler ne bo imel hišne posesti (Svetina 1971: 159–160).

⁸⁶ ZAL, LJU 488, Cod. XVII, šk. 429, knj. 1, davčna knjiga 1600–1603, fol. 16r in 109r. – O hiši na današnjem Cankarjevem nabrežju 1 oz. Stritarjevi ulici 9 gl. Suhadolnik, Anžič 2000: 62.

⁸⁷ Glede na določene omembe v virih prve roke bi kazalo še natančneje preučiti, kdaj je bila stanovska šola v poslopju špitala in ali niso vsaj nekateri razredi domovali tudi drugje. Poleti 1582, ko je moral Bohorič zapustiti stanovanje v stanovski šoli, ker ni bil več rektor, je Jožef Čavelj, lastnik hiše na današnjem Mestnem trgu 27 (Suhadolnik, Anžič 2000: 114), ponudil svojo hišo poleg rotovža v štiriletni najem za stanovsko šolo ob vnaprejšnjem plačilu (ARS, AS 2, I. reg., šk. 3, sejni zapisniki 3, 1579–1585, fol. 313, 2. 8. 1582).

⁸⁸ Zapisniki mestnega sveta so za obdobje 1582–1600 ohranjeni le za leta 1587–88, 1593, 1594, 1599 in 1600 (ZAL, LJU 488, popis).

kupiti hišo šele po upokojitvi, torej ne pred letom 1582, in s pomočjo predujmov (Kidrič 1925–1932: 51), njene lokacije v Špitalski ulici pa očitno ni poznal. Če bi namreč vedel, da je Adam Bohorič še v začetku 17. stoletja naveden v davčni knjigi kot hišni gospodar, bi se zamajala ali padla hipoteza, da je nazadnje zapustil Kranjsko in umrl na Nemškem, o čemer bomo še govorili.

Iz stanovskih spisov ob Bohoričevi prvi upokojitvi leta 1582 je razvidno, da je moral tisto leto zapustiti stanovanje v šoli. Pravzaprav so ga stanovi, da bi naredili prostor za novega vodjo šole, metali iz stanovanja, saj je z izselitvijo zavlačeval, in mu v bližini iskali zasebno nastanitev.⁸⁹ Kidričeva trditev, da si je hišo kupil pozneje, se vsekakor opira na ta dejstva in na že večkrat omenjeno prošnjo ljubljanskih predikantov deželnim stanovom iz leta 1581, v kateri se zavzemajo za pomoč Bohoriču, očetu petih majhnih otrok, ki bi zdaj lahko ostal brez strehe nad glavo.⁹⁰ Morda je hišo v Špitalski ulici, ki jo od leta 1600 kot Bohoričevo srečujemo v mestnih davčnih knjigah,⁹¹ kupil leta 1594 ali pa jo je tedaj vsaj prenavljal, saj je omenjenega leta prosil mestni svet, naj mu povrnejo 21 voz apna, ki ga je posodil pokojnemu mestnemu komorniku.⁹²

Gmotne razmere Adama Bohoriča v njegovem ljubljanskem obdobju se v virih ne kažejo kot ravno dobre. Vprašanje, koliko je bil za to kriv sam in koliko objektivne okoliščine, bomo pustili ob strani. Poleg plače, ki jo je dobival kot rektor stanovske šole in je bila sprva majhna, nato pa postopoma večja, ter raznih priložnostnih daril (Kidrič 1925–1932: 51; Schmidt 1952: 34–35), je po zaslugi Janeza Muhiča vsaj do leta 1575 užival dohodke od beneficija pri kaplaniji sv.

⁸⁹ Poverjeniki deželnih stanov so 29. julija 1582 sklenili pozvati Bohoriča, naj si poišče stanovanje (*Losament*) in izprazni šolo, da bo stanovanje v njej v nekaj dneh na voljo novemu rektorju dr. (Nikodemu) Frischlinu. Bohorič je v odgovor navedel, da nima stanovanja in da ga je zelo težko dobiti, poverjeniki pa so vztrajali, da si ga mora poiskati sam in da mu bo pri tem pomagalo mesto. Štiri dni pozneje, 2. avgusta 1582, je N. Posarel (*Poscherl*) izjavil, da se bo na privolitev župana Stettnerja pobrigal glede Bohoričevega stanovanja. In ko se stvar še čez tri tedne ni premaknila, so poverjeniki Bohoriču naložili, naj šolo izprazni v 6 do 8 dneh. Začasno stanovanje so mu poiskali v hiši Elije Pi(e)ra, v t. i. Andrianovi hiši, kjer naj bi počakal na ustrezno odločitev, če pa bi bilo nujno, so za Frischlina imeli rezervno bivališče. ARS, AS 2, I. reg., šk. 3, sejni zapisniki 3, 1579–1585, fol. 310v, 311, 313, 319v. – Omenjeni Posarel je bil vsekakor Jožef Posarel, leta 1600 lastnik hiše na današnjem Ciril-Metodovem trgu 14, v katere pritličju je zdaj gostilna Kolovrat (Suhadolnik, Anžič 2000: 76), Elija Andrian pa je po letu 1574 kot lastnik hiše na današnjem Mestnem trgu 26 sledil trgovcu Pieru Andrianu (Suhadolnik, Anžič 2000: 112–113).

⁹⁰ ZRC SAZU, ISLLV, Zapuščina Franceta Kidriča, šk. 21/2, sveženj gradiva o Bohoriču in Dalmatinu, prepis Walterja Šmida, dokument s. d. 1581 v arhivu kranjskih deželnih stanov, fasc. 54/2. Dokument danes ni v evidenci (prim. ARS, AS 2, I. reg., šk. 88).

⁹¹ ZAL, LJU 488, Cod. XVII, šk. 429, knj. 1, davčna knjiga 1600–1603, fol. 16r in 109r.

⁹² ZAL, LJU 488, Cod. I, knj. 15, knjiga mestnih računov 1594, fol. 175, 2. 12. 1594. – Prim. Dolgan 2014: 43.

Jurija v ljubljanski stolnici.⁹³ Verjetno jih je glede na očitke o slabem gospodarjenju izgubil že takrat. Ob prvi upokojitvi leta 1582 so mu stanovi odmerili dosmrtno letno pokojnino v višini 140 goldinarjev,⁹⁴ ki je ostala takšna tudi po drugi upokojitvi leta 1598. Tedaj je Bohorič zaprosil za njeno povečanje, a mu stanovi začasno niso ugodili.⁹⁵

Slika 5: Filipov dvorec na Stritarjevi ulici v Ljubljani, kjer je stala Bohoričeva hiša (foto: B. Golec, avgust 2020).

Iz obdobja med prvo upokojitvijo leta 1582 in ponovnim aktiviranjem leta 1595 je znano, da sta imela z ženo Dorotejo pred letom 1589 ali do vključno tega leta po kupnem pravu podeljeno hubo (kmetijo) v Šiški. Huba je pripadala kaplaniji Naše ljube Gospe v stolnici in jo je škof Janez Tavčar na Miklavžev 1589 podelil novima uživalcema, ljubljanskemu trgovcu Jakobu Mumbu in

⁹³ Gl. op. 72.

⁹⁴ ARS, AS 2, I. reg., šk. 3, sejni zapisniki 3, 1579–1585, fol. 310v, 28. 7. 1582.

⁹⁵ Stanovi so se izgovorili na prenizko udeležbo na deželnem zboru in napotili Bohoriča, naj pošlje prošnjo na naslednji deželni zbor (ZRC SAZU, ISLLV, Zapuščina Franceta Kidriča, šk. 21/2, sveženj gradiva o Bohoriču in Dalmatinu, prepis Walterja Šmida, dokument 5. 9. 1598 v arhivu kranjskih deželnih stanov, fasc. 54/2. Dokument danes ni v evidenci (prim. ARS, AS 2, I. reg., šk. 88).

njegovi ženi,⁹⁶ kar je bil gotovo eden od protireformacijskih ukrepov. Poleg tega pozno evidentiranega podatka (2016) gre opozoriti še na Bohoričevi doslej povsem neznani pravdi pred vicedomskim sodiščem v Ljubljani. Leta 1593 in 1595 je tožil sosesko v Smrjenah pri Igu zaradi neplačanih dohodkov od desetine⁹⁷ (malo je verjetno, da bi še vedno izvirali iz naslova beneficija kaplanije sv. Jurija), leta 1595 pa je vdova Jurija Dalmatina tožila njega in njegovo ženo za 85 goldinarjev, ki naj bi jih dolgovala Dalmatinu še za tisk Biblije, a se je izkazalo, da je bil dolg že poravnan.⁹⁸ Zapis o tej nepomembni, za Bohoriča dobljeni pravdi je dragocen z drugega vidika, ker izvemo, da se je Dalmatinova vdova Barbara medtem vnovič poročila in s kom.

Tudi Bohoričeva žena Doroteja je potrjeno preživela moža in je kot vdova izrecno omenjena leta 1612, ko se zadnjikrat pojavi v virih, o čemer bo še govor. Prej pa si pogledjmo, kakšna je bila usoda tistih Bohoričevih otrok, ki so odrasli. Kidrič v *Slovenskem biografskem leksikonu* navaja tri, Adama ml., Melhiorja in Judito, a je poleg teh odrasla in se omožila vsaj še ena hči. O Melhiorju pravi, da se ne omenja od leta 1584, ko je bil v tretjem razredu stanovske šole (Kidrič 1925–1932: 51). Od Svetinove objave podatkov iz matične knjige vemo, da je bil Melhior rojen 2. januarja 1576 in da je umrl 6. junija 1584 pri osmih letih in pol (Svetina 1952: 169 in 170). Osem let naj bi bila sicer povprečna starost, pri kateri so učenci stanovske šole vstopali šele v prvi razred, vendar za rektorjevega sina ne bi bilo nenavadno, če bi bil z osmimi in pol res že v tretjem razredu. Najstarejši sin Adam, rojen 3. septembra 1568, je po Kidriču študiral v Wittenbergu in Schulpforti, nato pa naj bi med letom 1592 in 12. aprilom 1600 služil v stanovski šoli (Kidrič 1925–1932: 51). Če je mišljena ljubljanska stanovska šola, gre za pomoto. Zadnji znani podatek o Adamu Bohoriču ml. je namreč iz leta 1589, ko se je znašel na dunajski univerzi,⁹⁹ potem ko je najprej tri leta študiral na knežji šoli v Schulpforti pri Jeni in bil leta 1588 vpisan na univerzo v Wittenbergu.¹⁰⁰

⁹⁶ Čipić Rehar 2016: 172–173.

⁹⁷ ARS, AS I, šk. 374, vicedomski sodni protokoli 1591–1596, fol. 374 (14. 11. 1593), 670 (5. 9. 1595).

⁹⁸ Prav tam, fol. 712 (25. 11. 1595).

⁹⁹ Na dunajsko univerzo se je leta 1589 vpisal kot Ljubljančan in Kranjec (*Adamus Bochoritsch Labacensis Carniolus*) (Gall, Paulhart 1974: 27; prim. Cindrič 2019: 397). Cindrič je identiteto Adama Bohoriča ml. tu sicer postavil pod vprašaj (prav tam).

¹⁰⁰ O šolanju Adama Bohoriča ml. izvemo največ iz pisma kranjskim deželnim stanovom, ki ga je napisal in podpisal Janž Znojilšek v imenu obeh pred 31. avgustom 1588. Po treh letih šolanja v Schulpforti sta bila oba sprejeta na univerzo v Wittenbergu, zato sta stanove prosila za gmotno pomoč, ki pa jima je ti niso odobrili. V prošnji je navedeno, da Bohoričev oče zaradi skromnega premoženja ne more več mogel pomagati sinu. (Rajhman 1997: 157–162, 307–308). Znojilška srečamo v Wittenbergu že leta 1587, Bohoriča ml. pa šele naslednje leto (Cindrič 2019: 87).

V tem času je postajala godna za poroko njegova sestra Judita, rojena 4. maja 1573. Po Kidriču je bila »izza leta 1592« žena predikanta Marka Kumprehta (Kidrič 1925–1932: 51),¹⁰¹ kar naj bi bilo med drugim razvidno iz darila, ki so ga deželni stanovi namenili Bohoriču ob hčerini poroki.¹⁰² Njen soprog Marko Kumpreht je deloval predvsem po raznih gorenjskih gradovih (Logar 1925–1932: 587),¹⁰³ dokler ga ni leta 1598 doletel deželnoknežji ukaz o izgonu protestantskih duhovnikov. Umaknil se je na grad Križ pri Kamniku, kjer ga srečamo marca 1599, nato pa je januarja 1600 prejel od kranjskih deželnih stanov spričevalo, priporočilo in izdatno potnino ter se najbrž izselil na Nemško (Logar 1925–1932, 587). V literaturi najdemo podatek, da je morala med protireformacijo zapustiti Kranjsko tudi Judita (Kidrič 1925–1932: 51; Logar 1925–1932: 587). Toda ukaz o izgonu petih žena predikantov 3. aprila 1599 govori v resnici samo o ženi Marka Kumprehta kot eni od njih, ne navaja pa njihovih osebnih imen (Dimitz 1867: 101). Tako ni povsem gotovo, ali je šlo za Bohoričevo hčer Judito ali morda za Kumprehtovo tretjo ženo,¹⁰⁴ saj o Juditi od poroke dalje ni nobenih podatkov. Če je rojevala, so se podatki o krstih njenih otrok izgubili skupaj s krstnim delom protestantske matične knjige. Glede na Kumprehtov izgon tudi ni verjetno, da bi bil on tisti Bohoričev zet, ki je v ljubljanski mestni davčni knjigi za obdobje od 1604 do 1606 naveden kot gospodar oziroma davkoplačevalec od Bohoričeve hiše (*Adam Wacharitsch aiden*).¹⁰⁵ Ta zet je moral biti omožen z drugo Bohoričevo hčerjo, najverjetneje z Evo, rojeno 16. februarja 1578,¹⁰⁶ lahko pa tudi z morebitno hčerjo iz Bohoričevega prvega zakona, rojeno še v Krškem pred letom 1566. Vendar bi Bohorič gotovo dal vpisati v protestantsko matico tudi otroka iz prejšnjega zakona, če bi bil ta leta 1578 še živ. Žal iz razpoložljivih virov ni razvidno zetovo ime, pomemben podatek, ki bi morda privedel

¹⁰¹ Po J. Logarju sta se mladoporočenca poročila poleti 1592 (Logar 1925–1932: 587).

¹⁰² Kidrič navaja stanovsko darilo Bohoriču v višini 25 goldinarjev ob hčerini možitvi leta 1592, na drugem mestu pa pravi, da je bila »izza leta 1592 žena predikanta Kumprehta« in da je morala med protireformacijo zapustiti deželo (Kidrič 1925–1932: 51). V stanovskih sejhinih zapisnikih je 4. junija 1592 omenjeno darilo v višini 100 tolarjev, za katerega je prosil Bohorič sam; v sklepu o privolitvi je kot razlog zapisano samo, da gre upoštevati, da je hčer poročil z enim od stanovskih predikantov (*in bedacht er sein Tochter auch ainem diser Landschafft diener vnd predicanten gtr.*), ne pa tudi, s katerim in kdaj (ARS, AS 2, I. reg., šk. 880, sejni zapisniki 6, 1591–1595, fol. 334v, 335v).

¹⁰³ O njegovem delovanju pričajo zlasti Lukančičevi izvlečki iz ljubljanske protestantske matice (Žabota 2019: 226–231, 241–242, 244–248).

¹⁰⁴ Kumpreht se je prvič ženil že leta 1587 in zaradi neprimerne poroke izgubil štipendijo (Rajhman 1997: 164 in 166). Žena Blandina Christ mu je umrla v začetku leta 1590 (Logar 1925–1932: 587).

¹⁰⁵ ZAL, LJU 488, Cod. XVII, šk. 429, knj. 2, davčna knjiga 1604–1606, s. p., Am Platz.

¹⁰⁶ ARS, AS 2, I. reg., šk. 91, fasc. 54/5, sn. 6, matična knjiga protestantske občine v Ljubljani 1578–1587, fol. 282r.

do imena zetove žene, Bohoričeve hčerke. V naslednji davčni knjigi 1610–1612 je na istem mestu ime Janeza Berlina, ki je za hišo plačeval od leta 1612 dalje. Že naslednje leto je davek poravnala njegova vdova, Berlinovo ime pa je bilo nato prečrtano in zamenjano z imenom Feliksa Kriegerja, ki je morda poročil vdovo.¹⁰⁷ Ni izključeno, a tudi z ničimer potrjeno, da je bil zet Adama Bohoriča omenjeni Berlin. To bi bilo mogoče sicer le v primeru, če bi imel Bohorič še hčer z imenom Marjeta, rojeno bodisi še v prvem zakonu v Krškem bodisi po letu 1578, ko vpisi krstov njegovih otrok v matični knjigi prenehajo. Janezu in Marjeti Berlin so se po krstni matici ljubljanske stolne cerkve med letoma 1608 in 1612 rodili štirje otroci.¹⁰⁸ Glede na to, da srečamo Berlina kot vratarja (*Thorsperer*) pri bližnjih Špitalskih mestnih vratih (*Am Spital Thor*),¹⁰⁹ se zdi možnost, da bi bil Bohoričev zet, vendarle manjša, ni pa je mogoče izključiti. Njegova vdova in dediči so imeli hišo še do leta 1625, od naslednjega leta pa srečujemo novega lastnika (Fabjančič 1944: s. p., Cankarjevo nabrežje 1).

Konec življenjske poti

Preko usode hiše in otrok Adama Bohoriča smo prišli do enega ključnih vprašanj naše obravnave, in sicer, kdaj in kje se je življenjska pot našega prvega slovničarja in vodilnega šolnika 16. stoletja iztekla. V literaturi beremo, da se je to zgodilo po 20. novembru 1598 in verjetno oziroma morda na Nemškem, v *Novem slovenskem biografskem leksikonu* pa je slednje postavljeno že kot trditev.¹¹⁰ Podobno je v leksikonu *Slovenska književnost* decidirano zapisano, da je umrl v izgnanstvu (Kos, Dolinar 1982: 29). Ne bom se spuščal v vprašanje, kako je Bohorič po zaslugi literarnih zgodovinarjev postal poleg Trubarja najpomembnejši slovenski izgnanec oziroma emigrant. Datum 20. november 1598 kot »ante quem non« se opira na Dimitzevo (1867: 99) objavo pisma kanonika Pavla Hočevarja, upravitelja vicedomskega urada, nadvojvodi Ferdinandu, v katerem pisec pravi, da od protestantskih učiteljev ne kaže prizanašati samo staremu

¹⁰⁷ ZAL, LJU 488, Cod. XVII, šk. 429, knj. 2, davčna knjiga 1610–1612, fol. 18v–19r. – Kriegerju se v Ljubljani ni rodil noben otrok, zato ne vemo, ali je bil poročen in kako je bilo ime ženi (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1588–1621).

¹⁰⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1588–1621; R 1607–1612, pag. 55, 120, 197 in 349.

¹⁰⁹ ZAL, LJU 488, Cod. I, knj. 20, mestni sejni zapisniki 1608, fol. 1v.

¹¹⁰ Kidrič pravi, da je po tem datumu umrl »menda v emigraciji« (Kidrič 1925–1932: 49), Toporišič v *Enciklopediji Slovenije* navaja kot kraj smrti »Nemčija, menda v pregnanstvu« (Toporišič 1987: 303), Ahačič pa v *Novem slovenskem biografskem leksikonu* decidirano zapiše »u. po 20. 11. 1598, Nemčija« (Ahačič 2018: 74).

Bohoriču. Po tem datumu Bohoriča vsaj v stanovskih in vicedomskih spisih ni več zaslediti, kar pa nikakor ne pomeni, da je bil izgnan. Poleg tega je ostalo prezrto pomembno dejstvo, da je njegovo ime navedeno še v ljubljanski mestni davčni knjigi leta 1600 kot ime gospodarja hiše na območju Mestnega trga, kot vemo danes, na sedanji Špitalski ulici, nato pa so naslednje leto imeli hišo že njegovi dediči.¹¹¹ Podatke iz davčnih knjig je v tipkopisnem delu o ljubljanskih hišah skupaj z identifikacijo hiše zabeležil Vladislav Fabjančič (Fabjančič 1944: s. p., Cankarjevo nabrežje 1), ker pa je njegovo delo ostalo omejeno na nekaj izvodov, pravzaprav ne preseneča, da Bohoričeva navzočnost v njem ni pritegnila ustrezne pozornosti.¹¹² Marjan Dolgan je v *Literarnem atlasu Ljubljane* omenil hišo in Bohoričeve sorodnike kot naslednike, ni pa problematiziral trditve, da se je Bohorič zaradi protireformacije odselil. Poudaril je le, da ni znano, ne kam je odšel ne kje je »leta 1598 ali pozneje« umrl (Dolgan 2014: 42–43).

Bohorič je torej preživel začetek 17. stoletja, o čemer bomo natančneje govorili v nadaljevanju, odgovoriti pa moramo še na vprašanje, kje je nazadnje živel. Njegova navzočnost v davčni knjigi namreč ni nujno dokaz, da je bil fizično res v Ljubljani. Da bi lahko potrdili oziroma zanikali obe možnosti, odhod v emigracijo in smrt v Ljubljani, nam preostane analiza ugotovljivih okoliščin.

Hipoteza o odhodu v emigracijo temelji dejansko na zelo majavih tleh. Po tem ko je Bohorič 1. julija 1598 še drugič izpregel kot rektor stanovske šole (Kidrič 1925–1932: 49), star že okoli 74 let, je njegova navzočnost v Ljubljani potrjena še 5. septembra, ko so stanovi obravnavali njegovo prošnjo za povišanje pokojnine,¹¹³ in 20. novembra 1598, torej na dan, po katerem naj se ne bi več omenjal. Tega dne je kanonik Pavel Hočevár, upravitelj vicedomskega urada v Ljubljani in s tem podaljšana roka deželnega kneza, poročal nadvojvodi Ferdinandu v Gradec, kako poteka uresničevanje ukaza o izgonu protestantskih predikantov in učiteljev. Ukaz je bil izdan 22. oktobra 1598 v Gradcu in je ljubljanskim protestantskim predikantom in učiteljem nalagal, naj še pred sončnim vzhodom naslednjega dne zapustijo Ljubljano in njeno pomirje, v naslednjih treh dneh pa tudi dedne dežele (Dimitz 1867: 97). Bohoriča neposredno ni zadeval, saj ta od vnovične upokojitve 1. julija istega leta ni bil več v aktivni službi (Kidrič 1925–1932: 49). Po Hočevárjevih besedah v slab mesec pozneje napisanem poročilu so se Felicijan Trubar (zadnji kranjski superintendent) in

¹¹¹ ZAL, LJU 488, Cod. XVII, šk. 429, knj. 1, davčna knjiga 1600–1603, fol. 16r in 109r.

¹¹² Po Fabjančičevem elaboratu je bil historiat Bohoričeve hiše od leta 1600 dalje v strnjeni obliki objavljen leta 2000 v kataložnem prikazu hiš na ljubljanskem Mestnem trgu z okolico (Suhadolnik, Anžič 2000: 62).

¹¹³ ZRC SAZU, ISLLV, Zapuščina Franceta Kidriča, šk. 21/2, sveženj gradiva o Bohoriču in Dalmatinu, dokument 5. 9. 1598 (hranišče arhiv deželnih stanov, fasc. 54/2), prepis Walterja Šmida.

drugi predikanti zatekli k deželanom na gradove, učitelji, ki so razen starega Bohoriča (*auffer des alten Woheritsch*), »znanega zagrizenega krivoverca« (*der ein heftiger wiffentlichr Sect ift*), vsi podvrženi mestnemu sodstvu, pa so takoj opustili poučevanje in se oprijeli meščanskih obrti. Ker niso predstavljali nevarnosti, je Hočevar predlagal strpen odnos do njih (*Geduld*) razen do Bohoriča (*auffer gemelts Woheritsch*), v nasprotnem pa jih bo prav lahko spraviti od tod (*gar leichtlichen von hiesigen Orten ausageraumt und hinweggebrachjt werden können*) (Dimitz 1867: 99). Vse domneve in trditve o Bohoričevem odhodu v tujino po 20. novembru 1598 temeljijo torej na tem nezavezujočem in tudi vsebinsko precej ohlapnem Hočevarjevem mnenju. Po tem datumu poznamo iz leta 1599 poročila o neposlušnih predikantih in tudi ukaz o izgonu žena petih predikantov (Dimitz 1867: 99–102), med katerimi naj bi bila Bohoričeva hči Judita, nobeden pa ne zadeva Adama Bohoriča. Še več, obstaja poročilo o treh po imenu znanih nekdanjih učiteljih, ki so marca 1599 pred pogrebom Marka Stettnerja v družbi svojih nekdanjih učencev na trgu javno izzivali s petjem luteranskih pesmi. Nadvojvoda Ferdinand je precej na splošno pisal vicedomu v Ljubljani, da bi jih bilo v skladu s prej zagroženo kaznijo primerno skupaj z ženami izgnati iz mesta (Dimitz 1867: 102), ni pa znano, da bi o tem izdal ukaz. S patentom 12. novembra 1599 je samo okrepil ukaz izpred leta dni in ponovno ukazal izgon predikantov in učiteljev, ki bi si drznili izvajati luteranske obrede (Kočevar 2014: 53–58).

V luči teh okoliščin je domnevni Bohoričev odhod na Nemško več kot vprašljiv. Le zakaj bi se ostareli in telesno šibki Bohorič – tako ga pol leta prej označuje pismo stanovskih poverjenikov¹¹⁴ – izselil iz Ljubljane in iz habsburških dednih dežel, če tega ni od njega nihče zahteval? Mnenje kanonika Pavla Hočevarja kot upravitelja kranjskega vicedomskega urada, naj bo vsem učiteljem razen Bohoriču prizaneseno, namreč ni bilo merodajno in lahko tem manj služi kot dokaz, da je nadvojvoda Ferdinand kdaj izdal ukaz o Bohoričevem izgonu.

Če bi se to res zgodilo, bi se Bohorič, ki se je še vedno lahko zanašal na zaščito kranjskih deželnih stanov, izpolnitvi ukaza gotovo poskušal izogniti. Ne gre prezreti, da je celo Felicijan Trubar kot zadnji superintendent kranjske protestantske Cerkve našel zatočišče na gradovih in ob naklonjenosti stanov ostal v deželi vse do aprila 1600 (Rajhman 1980–1991: 205). Bohoriču pa ni

¹¹⁴ Stanovski poverjeniki so v pismu stanovom 30. marca 1598 predlagali nastavitev novega rektorja stanovske šole namesto Bohoriča (*Pachoritsch*), ki je star in telesno šibek (*vmb alters vnd leibs blödighkheit willen*) (ARS, AS 2, I. reg., šk. 89, fasc. 54/4, sn. 4, pag. 245–246, 30. 3. 1598). V nedatirani prošnji stanovom, da bi odkupili njegovo knjižnico – prošnja je bila zavrnjena 5. septembra 1598 – je Bohorič navedel, da že vidi svoj skorajšnji konec (ZRC SAZU, ISLLV, Zapuščina Franceta Kidriča, šk. 21/2, sveženj gradiva o Bohoriču in Dalmatinu, dokument, s. d. 1598 (hranišče stanovski arhiv, fasc. 54/2), prepis Walterja Šmida.

gorelo pod nogami in se mu ni bilo treba skrivati. Po potrebi bi ga varovali deželni stanovi, ki so bili tedaj še izrazito protestantski. Čemu bi se potemtakem izselil, doma pa pustil hišo in družino, o katerih imamo poročila še več kot eno desetletje? Leta 1598, ko je prenehala protestantska cerkvena organizacija in je njene duhovnike doletel ukaz o izgonu, pač ni mogoče primerjati z letom 1941 ali 1945. Adam Bohorič glede na znane okoliščine po mojem prepričanju pred smrtjo ni zapustil Kranjske in najverjetneje tudi ne Ljubljane, kjer je izpričan še v začetku 17. stoletja, najprej kot živ in nato posredno kot pokojni. Tako ne drži ponavljajoča se trditev, da je zadnjič omenjen 20. novembra 1598.¹¹⁵

Če bi se res izselil, bi vsekakor lahko računal na finančno popotnico kranjskih deželnih stanov, a takšnega podatka za razliko od Felicijana Trubarja ali Marka Kumprehta ni v stanovskih sejnih zapisnikih. Tudi o tem, da bi se skrival na kakšnem kranjskem gradu in deloval v nasprotju z deželnoknežjimi ukazi, ni nobenega sledu. Čas njegove smrti je mogoče okvirno določiti na podlagi najstarejše mestne davčne knjige, ki pokriva obdobje od leta 1600 do 1603. Ime Adama Bohoriča (*Adam Wocharitsch*) še najdemo pri odmeri davka za leto 1600, ki ima datum 20. marec 1601.¹¹⁶ Tedaj je imel na območju Mestnega trga (*Am Platz*) hišno posest, od katere je plačeval dva goldinarja, prav toliko kot njegov podnajemnik čevljar Pavel (*darin Paul der schuester*).¹¹⁷ Ko pa so Ljubljančani 27. avgusta 1602 odmerjali davek za naslednja tri leta od 1601 do 1603,¹¹⁸ so namesto Bohoriča kot obdavčenci navedeni njegovi dediči (*Adam Wocharitsch Erben*) z obveznostjo 6 goldinarjev in čevljar Pavel s 4 goldinarji.¹¹⁹ Formulacija dediči neizpodbitno pomeni, da Bohorič tedaj ni več mogel biti med živimi. In če so bili pri davčni odmeri uporabljeni ažurirani podatki, o čemer prav tako ne bi smelo biti dvoma,¹²⁰ se je torej Adam Bohorič poslovil od tega sveta v časovnem razponu 17 mesecev, tj. po 20. marcu 1601 in pred 27. avgustom 1602. Preminil je daleč od Nemčije, najverjetneje v domači postelji v Špitalski ulici, star blizu osemdeset let, bolan in prizadet ob dejstvu, da je bila protestantska cerkvena organizacija na Kranjskem zatrta, da je stanovska šola

¹¹⁵ V najnovejšem muzejskem katalogu Mestnega muzeja Ljubljana lahko preberemo celo tole: »Adam Bohorič (1520, Brestanica – 1598, Alzacija) [...] Ko so po ukazu nadvojvode Ferdinanda leta 1598 šolo zaprli, je bil Bohorič izgnan iz domovine, še istega leta je umrl v Nemčiji.« (Žmuc 2020: 76)

¹¹⁶ ZAL, LJU 488, Cod. XVII, šk. 429, knj. 1, davčna knjiga 1600–1603, fol. 3r.

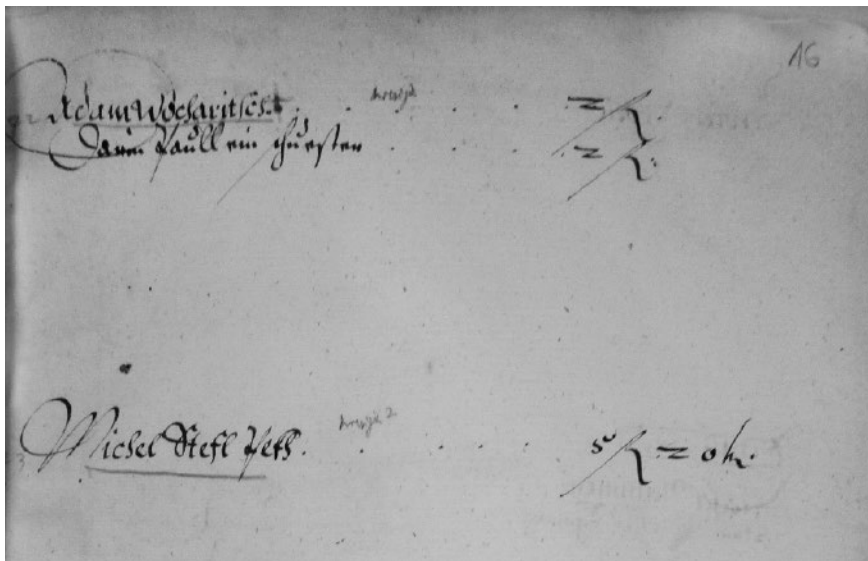
¹¹⁷ Prav tam, fol. 16r.

¹¹⁸ Prav tam. 97r.

¹¹⁹ Prav tam, fol. 109r.

¹²⁰ O hiši Felicijana Trubarja, denimo, v davčni knjigi beremo, da so jo medtem prevzeli deželni stanovi (prav tam, fol. 14r).

ugasnila oziroma prešla v roke jezuitov in da so številne protestantske knjige, ne le slovenske, končale v ognju.¹²¹

Slika 6: Omemba Adama Bohoriča v ljubljanski mestni davčni knjigi za leto 1600 (ZAL, LJU 488, Cod. XVII, šk. 429, knj. 1, davčna knjiga 1600–1603, fol. 16r).

Izključeno je, da bi bil Adam Bohorič, ki ga srečamo v davčnih knjigah, v resnici njegov sin Adam ml., o katerem po letu 1589 ni zanesljivih podatkov. Ta bi bil v davčni knjigi leta 1600 v razlikovanje od očeta prejkone označen kot Adam ml., a tudi če ne, z njim nikakor ne bi bilo mogoče povezati Bohoričevega po imenu neznanega zeta, ki je davek od hiše plačeval od leta 1604 dalje.¹²² Tedaj 36-letni Adam ml. (rojen 1568), ki leta 1588 potrjeno še ni imel družine in je naslednje leto (1589) še študiral, bi 15 let pozneje (1604) komajda lahko imel zeta, za povrh pa bi moral biti vsaj že od leta 1602 pokojni.

Ne preseneča, da o smrti Adama Bohoriča neposredno ne poroča noben razpoložljiv vir. Kakšen podatek v zvezi s pokojnikovo zapuščino, denimo terjatve upnikov in podobno, bi se našel v zapisnikih mestnega sveta, ki so imeli hkrati vlogo mestnih sodnih protokolov, toda v vrsti teh zija vrzel ravno za čas od leta 1602 do 1605.¹²³ V gradivu kranjskih deželnih stanov in vicedomskega urada ni

¹²¹ O dogajanju v tem času v Ljubljani gl. strnjen pregled v: Kočevar 2014: 58–60.

¹²² ZAL, LJU 488, Cod. XVII, šk. 429, knj. 2, davčna knjiga 1604–1606, s. p., Am Platz.

¹²³ ZAL, LJU 488, popis.

bil doslej najden noben zapis, ki bi izrecno govoril o Bohoriču kot pokojnem, pri čemer je vprašanje, ali je smrt ostarelega nekdanjega »šolmoštra« sploh pritegnila pozornost oblasti. Kranjski vicedom je malo prej, v letih 1599 in 1600, tu in tam izrekel kazen posameznim meščanom zaradi protestantskega krsta otroka na kakšnem gradu in zaradi nekatoliškega pogreba svojca,¹²⁴ nad Bohoričem kot nemeščanom in nekdanjim stanovskim uradnikom pa takšnih pristojnosti niti ni imel. Tako smo prikrajšani za poročilo o razburjenju ali negodovanju, ki ga je pri katoliški deželno knežji oblasti v deželi utegnil povzročiti njegov pogreb. Če je ta za razliko od izzivalnega pogreba trgovca Marka Stettnerja marca 1599 (Dimitz 1867: 102) minil brez protestantskih ekscesov, ni bilo razloga za nika kršno oblastno poročilo. Poleg tega je bilo vzdušje v Ljubljani dve do tri leta po Stettnerjevem pogrebu, ko se je poslovil Bohorič, neprimerno manj napeto. Tako si zlahka predstavljamo, da so truplo Adama Bohoriča brez glasnih protestantskih molitev in petja odnesli na pokopališče pri Sv. Petru. Še več, glede na to, da protestantskih duhovnikov v Ljubljani ni bilo več, ni nemogoče, da je pokojnika pokopal katoliški duhovnik. In ker Bohorič ob smrti ni bil več javna osebnost, so sodobna uradna poročila njegov odhod s tega sveta tem laže prezrla.

Vsaj del njegove družine je tudi pozneje ostal v Ljubljani. Po davčni knjigi za obdobje 1600–1603 so, kot rečeno, imeli hišo njegovi dediči (*Adam Wocharitsch Erben*), ki so plačevali 6 goldinarjev davka, najemnik pa 4 goldinarje.¹²⁵ Po naslednji davčni knjigi za časovni razpon 1604–1606 so enako višino davka odmerili Adamovemu zetu neznanega imena (*Adam Wacharitsch aiden*), medtem ko je najemnikovo ime izginilo.¹²⁶ Nato zija v vrsti davčnih knjig štiriletna vrzel do leta 1610, vendar našo radovednost v tem času deloma poteši knjiga sodnih zapisnikov, iz katere izvemo, da je gospa Doroteja Bohorič leta 1608 želela hišo

¹²⁴ Nadvojvoda Ferdinand je 18. septembra 1599 opozoril vicedoma Jožefa pl. Rabatto, naj udejanji odločbo in ukrepa zoper ljubljanska meščana Amschla in Schweigerja ter zoper neko Waldmanovo. Vicedom je nato 9. februarja 1600 pozval ljubljanskega župana, naj magistrat od meščana Hansa Amschla, ki si je že prislužil kazen 100 zlatih dukatov, v treh dneh izterja poleg te še drugo kazen v višini 50 tolarjev, ker je nekaj dni prej iz kljubovanja nesel otroka h krstu k »bandiziranemu« predikantu na grad Turjak (Dimitz 1867: 106). Istega dne je vicedom prejel nadvojvodov ukaz, naj ugotovi, ali je ljubljanski meščan Khöl resnično nesel otroka krstit na grad Repnje, in ga, če je stvar resnična, kaznuje enako kot Amschla in Schweigerja (Dimitz 1867: 106). Zaradi nekatoliškega pogreba in krsta bi morali plačati kazen »gosp« Stettnerjeva in Leberwurstova. Ljubljansko mestno predstojništvo je 29. novembra 1599 vicedomu odgovorilo, da se je pokojni Stettner, ki ga kazen dejansko zadeva, še za življenja odrekel meščanskim pravicam, a je bilo vicedomu kljub temu naloženo izterjati 500 dukatov, dediči pokojnega Leberwursta pa so deželnega kneza medtem prosili za spregled kazni v višini 100 dukatov (Dimitz 1867: 107).

¹²⁵ ZAL, LJU 488, Cod. XVII, šk. 429, knj. 1, davčna knjiga 1600–1603, fol. 109r.

¹²⁶ Prav tam, knj. 2, davčna knjiga 1604–1606, s. p., Am Platz.

na Špitalski ulici (*in der Spital Gassen gelegen*) prepisati (*aufschlagen*) Ulriku Šušteršiču. Takoj so se dvignili protireformacijski komisarji in na podlagi dekreta zahtevali plačilo desetega pfeniga, tj. deseti del kupnine.¹²⁷ Vidimo torej, da je bila lastnica hiše še vedno Adamova vdova Doroteja – zet je potemtakem zgolj plačeval davek –, zahteva po desetem pfenigu pa priča, da je Doroteja namepravala zapustiti Kranjsko in dedne dežele. Plačilu te obveznosti so bili namreč podvrženi verski izseljenci iz meščanskih vrst in plemenitenci¹²⁸ in Doroteja je nemara računala, da sama ne spada v to kategorijo, ker je vdova deželnostanovskega uslužbenca. Bržkone je bila namenjena k hčeri Juditi Kumpreht, če je ta še živela. Po vsem sodeč ni pričakovala, da jo bo doletela takšna »kazen«, ki so jo odmerjali izseljenim meščanom, zato je prodajo razveljavila. S tem pa si je nemudoma nakopala tožbo kupca, ki je zahteval in pred mestnim sodiščem tudi dosegel vrnitev že plačanih 300 goldinarjev v treh dneh.¹²⁹ Kaj se je potem dogajalo s hišo in kako je pristala v drugih rokah, ne vemo, ker manjkajo sodni zapisniki za leti 1610 in 1611.¹³⁰ Kot rečeno, je leta 1612 po davčni knjigi že bila v rokah Janeza Berlina.¹³¹

Dorotejino ime zasledimo v mestnih sodnih zapisnikih zadnjič istega leta 1612, ko jo je vdova Evfemija Raming tožila za dobrih 44 goldinarjev, mestno sodišče pa je od Doroteje Bohorič, izrecno označene kot gospa in vdova, zahtevalo, naj njen zastopnik v 14 dneh predloži pisno poročilo.¹³² Ker v davčni knjigi, ki se začne leta 1610, ni več Bohoričev, ampak je njihovo hišo vsaj od leta 1612 imel že znani Janez Berlin, je Doroteja prebivala drugje ali pa kot gostačka oziroma preužitkarica kar v hiši, ki jo je medtem prodala. Vsekakor se je še zadrževala v mestu, saj je sicer ne bi bilo mogoče tožiti. Sodni zapisniki, iz katerih bi o njej bržčas izvedeli še kaj, denimo v zvezi z njeno zapuščino ali prodajo hiše, so odtlej žal ohranjeni zelo fragmentarno. Kakor koli, ni izključeno, da je poleg vdove Doroteje ostala v Ljubljani tudi hči Adama Bohoriča, katere mož brez znanega priimka je nekaj časa plačeval davek od Bohoričeve hiše. Žal morebitni Bohoričevi potomci, ki bi se seveda morali pokatoličaniti, niso izsledljivi, saj vsaj za zdaj ne poznamo ne njihovih imen ne očetovega priimka. Prav tako ni pojasnjeno, ali je bil sorodnik Adama Bohoriča Ljubljčan Peter Bohorič (Bochoritsch), ki se je leta 1622 imatrikuliral kot kandidat prava na univerzi v protestantski Jeni (Cindrič 2019: 89). Glede na starost bi

¹²⁷ Prav tam, Cod. I, knj. 20, mestni sejni zapisniki 1608, fol. 47r, 14. 3. 1608.

¹²⁸ O desetem pfenigu: Grafenauer 1960: 22. – O primerih plačila: ARS, AS 1, šk. 261, I/135, lit. R XIV–8.

¹²⁹ ZAL, LJU 488, Cod. I, knj. 20, mestni sejni zapisniki 1608, fol. 51v, 17. 3. 1608.

¹³⁰ ZAL, LJU 488, popis.

¹³¹ Prav tam, Cod. XVII, šk. 429, knj. 2, davčna knjiga 1610–1612, fol. 18v–19r.

¹³² Prav tam, Cod. I, knj. 22, mestni sejni zapisniki 1612, fol. 29r–29v, 20. 2. 1612.

lahko šlo za Adamovega vnuka, sina Adama Bohoriča ml., rojenega neznano kje v začetku 17. stoletja, če je Adam ml. tedaj seveda še živel. Peter je morda prišel v otroštvu kot sirota k sorodnikom v očetovo rodno mesto, s katerim se je ob vpisu na univerzo tudi identificiral, ali pa je šlo v njegovem primeru za kakšnega Adamovega sorodnika iz Posavja, ki se je šolal v Ljubljani in je tam morda živel pri Bohoričevih. Drugih Bohoričev namreč v tem času v Ljubljani ne srečamo,¹³³ kar seveda ne pomeni, da jih ni bilo in da z Adamovim rodom niso bili v sorodu. Če se je omenjeni Peter dotlej šolal pri ljubljanskih jezuitih, je pomenljivo, da je odšel študirat na protestantsko univerzo, in za protestantsko usmerjenega človeka razumljivo, da ga ni bilo med člani jezuitske kongregacije Marije Vnebovzete, v katero so sicer vstopili skoraj vsi ljubljanski študenti.¹³⁴

Sklep

Če povzamem glavne ugotovitve svoje sicer omejene raziskave, gre najprej poudariti, da smo 500-letnico Bohoričevega rojstva praznovali prezgodaj, saj je prišel na svet šele okoli leta 1524. Tako bi bilo pol tisočletja Adama Bohoriča primerneje obeležiti leta 2024, ko bo minilo tudi 440 let od izdaje njegove slovnice in od izida prvega popolnega slovenskega prevoda Svetega pisma, ki nam ga je dal Bohoričev najuspešnejši in najznamenitejši učenec Jurij Dalmatin. Bohoričeva zgodnja povezava s Krškim, ki jo je izpostavil ob vpisu na dunajsko univerzo, ko se njegovo ime sploh prvič pojavi v virih skupaj z navedbo, da je Štajerec, najverjetneje pomeni, da je v Krškem dobil elementarno izobrazbo, lahko pa bi se v krško gospostvo s štajerske strani Save preselila vsa njegova družina. Ne nazadnje bi lahko šele tu, na Kranjskem, dobila priimek po krajih izvora pod Bohorjem. Bohorič pozneje v Krškem vsekakor ni vodil lastne šole, ampak mestno oziroma mestno-župnijsko šolo, kar je v nasprotju z dosedanjim prepričanjem trajalo manj kot 12 let. Nekaj je novih ugotovitev o Bohoričevi družini, pri čemer kaže poudariti, da se je oženil s precej mlajšo hčerjo celjskega meščana, ki je bila bržkone njegova druga žena, rodila pa mu je vsaj osem otrok, od katerih so potrjeno odrasli trije. Uveljavljeno prepričanje, da je Adam Bohorič zadnjič izpričan 20. novembra 1598 in da je najbrž umrl kot izgnanec nekje na Nemškem, prepričljivo demantira zlasti davčna knjiga mesta Ljubljane. Njegovo smrt postavljam v Ljubljano, kot kraj pokopa se ponuja pokopališče pri Sv. Petru, konec Bohoričevega zemeljskega življenja pa je mogoče opredeliti z

¹³³ Prim. NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1588–1602, Ind R 1588–1621; ZAL, LJU 488, imenska kartoteka k Cod. I in XIII.

¹³⁴ ARS, AS 1073, II/51r, pag. 75–93 (obdobje 1613–1622).

letnicama 1601 ali 1602. Kakor koli, leta 2021 bi lahko praznovali 420-letnico zadnje omembe Adama Bohoriča kot živega, leta 2022 pa kot pokojnega. Bodi dovolj za izziv, da o avtorju prve slovnice slovenskega jezika z združenimi močmi doženemo še kaj določnejšega.

Viri in literatura

Arhivski viri

ARS = Arhiv Republike Slovenije:

- AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko
- AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko
- AS 7, Deželno glavarstvo na Kranjskem, politični oddelek
- AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko
- AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko
- AS 785, Gospostvo Šrajbarski turn
- AS 1073, Zbirka rokopisov
- AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko

NŠAL = Nadškofijski arhiv Ljubljana:

- ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj

NŠAM = Nadškofijski arhiv Maribor:

- Matične knjige: Brestanica

StLA = Steiermärkisches Landesarchiv, Graz:

- Landschaftliches Archiv Antiquum (= Laa. A. Antiquum)
- Theresianischer Kataster

UAT = Universitätsarchiv Tübingen:

- 8/4, Hans Ungnad Freiherr von Sonneg

ZAL = Zgodovinski arhiv Ljubljana:

- LJU 488, Mesto Ljubljana, Rokopisne knjige

ZRC SAZU, ISLLV = Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede:

- Zapuščina Franceta Kidriča

ZRC SAZU, ISJFR = Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Sekcija za zgodovino slovenskega jezika:

- Lastnoimenska kartoteka

ZRC SAZU, ZIMK = Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Zgodovinski inštitut Milka Kosa:

- Zapuščina Milka Kosa

Literatura in objavljeni viri

- Kozma AHACIČ, 2018: Bohorič Adam. *Novi slovenski biografski leksikon. Ble–But*. Ljubljana: ZRC SAZU. 74–79.
- France BEZLAJ (ur.), 1974: *Začasni slovar slovenskih priimkov*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Matjaž BIZJAK, Aleksander ŽIŽEK, 2010: *Knjiga obračunov celjskih mestnih sodnikov 1457–1513*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje; Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2010.
- Pavle BLAZNIK, 1988: *Slovenska štajerska in jugoslovanski del Koroške do leta 1500. I A–M* (Historična topografija Slovenije II). Maribor: Obzorja.
- Alojz CINDRIČ, 2019: *Ljubljanski izobraženci skozi čas. Izobraževanje Ljubljančanov na dunajski univerzi 1392–1917*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU; Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Alenka ČERNELIČ KROŠELJ, 2006: Sledi Adama Bohoriča in Jurija Dalmatina v Krškem. *Adam Bohorič, Jurij Dalmatin in Krško* (Zbirka K mestu K, št. 4). Ur. Alenka Černelič Krošelj. Krško: Valvasorjev raziskovalni center. 53–99.
- Marija ČIPIĆ REHAR, 2016: *Listine Nadškofijskega arhiva Ljubljana 1501–2015*. Ljubljana: Nadškofija.
- A.[ugust] DIMITZ, 1867: Urkunden zur Geschichte der Reformation in Krain aus den Jahren 1540 bis 1634. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* XXII. 81–119.
- Marjan DOLGAN, 2014: *Literarni atlas Ljubljane: zgode in nezgode 94 književnikov v Ljubljani*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Vladislav FABJANČIČ, 2003: *Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov 1269–1820. 2. zvezek. Župani in sodniki 1504–1605*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv.
- –, 1944: *Knjiga ljubljanskih hiš in njih prebivalcev. III. del. Veliki trg*. Ljubljana (tipkopis).
- Eduardus Carolus FOERSTEMANN, 1841: *Album academiae Vitebergensis ab A. Ch. MIII usque ad A. MDLX*. Lipsie [Leipzig]: Carolus Tauchnitius.
- Franz GALL, Willy SZAIVERT, 1971: *Die Matrikel der Universität Wien. III. Band. 1518/II–1579/I*. Wien–Köln–Graz: Herman Böhlau Nachf. Verlag.
- Franz GALL, Hermine PAULHART, 1974: *Die Matrikel der Universität Wien. IV. Band. 1579/II–1658/59* (ur.). Wien–Köln–Graz: Herman Böhlau Nachf. Verlag.
- Joža GLONAR, 1925–1932: Klombner Matija. *Slovenski biografski leksikon. Knjiga prva. Abraham–Lužar*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 464.
- Boris GOLEC, 2008: Trubarjeve prve šole, *Šolska kronika* XLI/1, 7–27.
- –, 2009: Kdo in od kod je bil pravzaprav Primož Trubar?: Trubarjev novi »rojstni list« in popravljena »osebna izkaznica«. *Vera in hotenja. Študije o Primožu Trubarju in njegovem času*. Ur. Sašo Jerše. Ljubljana: Slovenska matica. 45–64.
- –, 2010: Komaj znano in še neznano vplivno meščansko sorodstvo Primoža Trubarja, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 81, NV 46/2–3, 5–33.

– –, 2012: *Nedokončana kroatizacija delov vzhodne Slovenije med 16. in 19. stoletjem: po sledih hrvaškega lingvonima in etnonima v Beli krajini, Kostelu, Prekmurju in Prlekiji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Bogo GRAFENAUER, 1960: *Zgodovina slovenskega naroda. IV. zvezek. Doba začasne obnovitve fevdalnega reda pod okriljem absolutne vlade vladarja ter nastajanja velikih premoženj do srede XVIII. stoletja*. Ljubljana: Glavna zadružna zveza, Oddelek za tisk in propagando.

Josip GRUDEN, 1908: *Cerkvene razmere med Slovenci v petnajstem stoletju in ustanovitev Ljubljanske škofije*. Ljubljana: Leonova družba.

Historischer Atlas der österreichischen Alpenländer. I. Abteilung. Die Landgerichtskarte, 4. Teil: Kärnten, Krain, Görz und Triest, 1929. Wien: Adolf Holzhausens Nachfolger.

France KIDRIČ, 1925–1932: Bohorič Adam. *Slovenski biografski leksikon. Knjiga prva. Abraham–Lužar*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka. 49–52.

– –, 1925–1932a: Dalmatin Jurij. *Slovenski biografski leksikon. Knjiga prva. Abraham–Lužar*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka. 116–124.

– –, 1925–1932b: Hren. *Slovenski biografski leksikon. Knjiga prva. Abraham–Lužar*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka. 341–351.

Vanja KOČEVAR, 2014: Patent nadvojvode Ferdinanda o dokončnem izgonu predikantov in odpravi protestantskega bogoslužja v notranjeavstrijskih deželah iz leta 1599, *Arhivi* 37/1, 31–64.

Jože KOROPEC, 1985: Iz zgodovine dolnjega slovenskega Posavja v prvi polovici 16. stoletja, *Zgodovinski časopis* 29/1–2, 13–17.

– –, 1977: Krško v obdobju velikih slovenskih kmečkih vstaj. *Krško skozi čas 1477–1977. Zbornik ob 500-letnici mesta*. Ur. Lado Smrekar. Krško: Skupščina občine, Odbor za pripravo praznovanja 500-letnice Krškega. 45–59.

– –, 1988: Slovenski del Štajerske v davčnem seznamu glavarine leta 1527, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 59, NV 24/2, 216–277.

Janko KOS (ur.), Ksenija DOLINAR (ur.), 1982: *Slovenska književnost*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Ivan KOSTRENČIČ, 1874: *Urkundliche Beiträge der protestantischen Literatur der Südslaven in den Jahren 1559–1565*. Wien: kais. Akademie der Wissenschaften.

Ivan LAPAJNE, 1894: *Krško in Krčani. Zgodovinske in spominske črtice*. Krško: Odbor za olepšanje mesta.

Janez LOGAR, 1925–1932: Kumprecht Marko. *Slovenski biografski leksikon. Knjiga prva. Abraham–Lužar*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka. 587.

Ignaz OROŽEN, 1875: *Das Bisthum, das Domkapitel und die Dekanate: Marburg, Mährenberg, Jahring, St. Leonhard in W. B., Kötsch und Zirkovitz* (Das Bisthum und die Diözese Lavant. I. Theil). Marburg: Verlag des F. V. Lavant. Ordinariates.

– –, 1881: *Das Dekanat Tüffer mit den Seelsorgerstationen Tüffer, St. Ruprecht, St. Leonhard, Gairach sammt dessen Kloster, St. Nikolaus, St. Margarethen, St. Gertraud, St. Jakob in Dolj, Trifail, St. Egyden in Steinbrücken, Lak, St. Johann in Razbor, (Ratschach in Krain) und Maria Scheuern* (Das Bisthum und die Diözese Lavant. IV. Theil). [Maribor]: Selbstverlag.

– –, 1854: *Celska kronika*. V Celi [Celje]: Julius Jeretin,

Janko OROŽEN, 1971: *Zgodovina Celja in okolice. I. del. Od začetka do leta 1848*. Celje: Svet za kulturo in znanost Skupščine občine Celje.

Vojko PAVLIN, 2003: Gospodstvo Renče in Hoferjevi urbarji 16. stoletja, *Kronika* 51/3, 229–248.

Hans, PIRCHEGGER, 1962: *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte* (Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission. Band 10). München: R. Oldenburg.

P.[eter] von RADICS, 1903: Familien-Chroniken krainischer Adeliger im 16. und 17. Jahrhundert. *Mitteilungen des Musealvereins für Krain* XVI, 1–27, 137–152.

– –, 1904: Familien-Chroniken krainischer Adeliger im 16. und 17. Jahrhundert. *Mitteilungen des Musealvereins für Krain* XVII, 3–13.

Jože RAJHMAN, 1980–1991: Trubar (Truber), Felicijan. *Slovenski biografski leksikon. Četrta knjiga. Táboorská-Žvanut*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 205–206.

– –, 1986: *Pisma Primoža Trubarja* (Korespondence pomembnih Slovencev, 7). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede.

– –, 1997: *Pisma slovenskih protestantov* (Korespondence pomembnih Slovencev, 11). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede.

Mirko RUPEL 1954: *Nove najdbe naših protestantik XVI. stoletja. Neue Funde unserer Protestantica des XVI. Jahrhunderts* (Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede, Dela 7, Inštitut za literature 2). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Vlado SCHMIDT, 1952: *Pedagoško delo protestantov na Slovenskem v XVI. stoletju*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

– –, 1988: *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem. I. Od naselitve do 1805*. Ljubljana: Delavska enotnost.

Carl SCHMUTZ, 1822: *Historisch Topographisches Lexicon von Steyermark. Erster Theil*. Gratz: Verlag Kienreich.

– –, 1822a: *Historisch Topographisches Lexicon von Steyermark. Dritter Theil*. Gratz: Verlag Kienreich.

Primož SIMONITI, 1979: *Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica.

Jože, SUHADOLNIK, Sonja ANŽIČ, 2000: *Mestni trg z okolico in Ciril-Metodov trg. Arhitekturni in zgodovinski oris predela med grajskim hribom, Cankarjevim nabrežjem, Trančo, Stritarjevo ulico in podgrajskega dela Ciril-Metodovega trga ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv.

Berthold SUTTER, 1986: Moriz von Kaiserfeld. Parlamentarier und Landeshauptmann. Der Versuch einer Würdigung anlässlich der hundertsten Wiederkehr seines Todestages, *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark* 77, 255–278.

Anton SVETINA, 1952: Protestantizem v Ljubljani. Kulturnozgodovinske slike. *Drugi Trubarjev zbornik. Ob štiristoletnici slovenske knjige*. Ur. Mirko Rupel. Ljubljana: Slovenska matica. 161–174.

– –, 1971: Pogoji za sprejem v meščanstvo in pravni položaj ljubljanskih meščanov od 16. do 18. stoletja. *Iz starejše gospodarske in družbene zgodovine Ljubljane* (Publikacije Mestnega arhiva ljubljanskega, Razprave zv. 2). Ur. Sergij Vilfan. Ljubljana: Mestni arhiv ljubljanski. 155–208.

Jože TOPORIŠIČ, 1987: Bohorič Adam. *Enciklopedija Slovenije* 1. A–Ca. Ljubljana: Mladinska knjiga. 303.

J.[osip] TURK, 1933–1952: Muhič Peter. *Slovenski biografski leksikon. Druga knjiga. Maas–Qualle*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 161–162.

Ema UMEK (ur.), Janez KOS (ur.), 1972: *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije I–II* (Vodniki. 1. zvezek). Ljubljana: Skupnost arhivov Slovenije.

Barbara ŽABOTA, 2019: *Protestantizem v Ljubljani od začetkov v dvajsetih letih 16. stoletja do konca dvajsetih let 17. stoletja*. Doktorska disertacija (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta). Ljubljana.

Irena ŽMUC, 2020: Knjiga. Znanje. Razum. Od protestantizma do razsvetljenstva (1500–1800). *Knjiga. Znanje. Razum. Od protestantizma do razsvetljenstva (1500–1800)*. Ur. Mojca Ferle. Ljubljana: Mestni muzej. 68–100.

Lilijana ŽNIDARŠIČ GOLEC, 2002. Meščani in cerkvene ustanove v Ljubljani do konca 16. stoletja, *Kronika* 50/3, 241–258.

Povzetek

MANJ OSVETLJENE PLATI ŽIVLJENJA ADAMA BOHORIČA (OK. 1524–1601/2)

Peščica še neznanih podatkov o Adamu Bohoriču, postavljenih v širši kontekst, narekuje obravnavo vprašanj, ki so bila doslej slabo obdelana, predvsem tistih, pri katerih je France Kidrič kot pisec biografskega gesla o Bohoriču uporabil mašilo »menda« ali pa se je zatekel k neargumentiranim trditvam. Na podlagi že znanih in zdaj preverjenih virov, podkrepljenih z novimi viri, so v prispevku osvetljena naslednja vprašanja: Bohoričev izvor in čas rojstva, njegovo razmerje do Krškega, družinske razmere ter kdaj in kje se je Bohoričeva življenjska pot iztekla. Glede na letošnje obeležitev 500-letnice Bohoričevega rojstva se kot prvo postavlja vprašanje, kdaj je naš prvi slovničar prišel na svet in kje. Približna letnica 1520, ki se pojavlja v literaturi, je vsekakor prezgodnja. Veliko ustrežnejše jo je pomakniti v čas okoli leta 1524. Njegova lastna opredelitev za Štajerca v univerzitetnih matrikah in enkrat poleg te navedba, da je doma iz Krškega – ki pa leži na Kranjskem – kaže na geografski izvor z območja med Savo in Bohorjem, kjer je priimek Bohorič dokumentiran od tridesetih let 17. stoletja. Bohorič je moral biti vsekakor tako ali drugače povezan s Krškim že pred vpisom na dunajsko univerzo (1543). Povezavo gre iskati v njegovem zelo verjetnem začetnem šolanju v Krškem kot pri najbližjem kraju, kjer je tedaj potrjeno že obstajala šola, po drugi strani pa ni izključeno, da se je v njegovih otroških letih vsa družina preselila čez Savo iz enega Ungnadovega gospostva v drugega, tj. iz gospostva Sevnica v gospostvo Krško. Njegovo poučevanje v Krškem ni trajalo od okoli 1551 do 1563, ampak krajši čas, pa tudi šola ni bila zasebna. V prispevku je osvetljena Bohoričeva družina v Ljubljani, kjer je živel in deloval od

leta 1566. Ključna ugotovitev pa se nanaša na njegov domnevni izgon iz notranjeavstrijskih dežel po 20. novembru 1598. V resnici je Adam Bohorič skoraj brez dvoma ostal do smrti v Ljubljani in glede na navzočnost v mestnih davčnih knjigah tu umrl med pomladjo 1601 in poletjem 1602.

Zusammenfassung

WENIGER BEKANNTE SEITEN DES LEBENS VON ADAM BOHORIČ (UM 1524–1601/2)

Eine Handvoll bisher unbekannter, in einen breiteren Kontext gestellter Daten zu Adam Bohorič erfordert eine neue Behandlung etlicher Fragen, die bisher wenig Beachtung fanden; in erster Linie jener, bei denen France Kidrič als Verfasser des biographischen Artikels „Bohorič“ das Füllwort *angeblich* verwendete bzw. bei unbegründeten Behauptungen, mit denen er sich bei Unsicherheit helfen suchte. Anhand bereits bekannter und nun überprüfter Quellen, die zusätzlich durch neue bekräftigt wurden, werden im Beitrag folgende Fragen zum Leben Bohoričs behandelt: seine Herkunft und das Geburtsdatum, die Beziehung zu Krško, seine Familienverhältnisse sowie die Frage, wann und wo sein Lebensweg endete. Hinsichtlich der Feier zu seinem 500. Geburtsjubiläum im Jahr 2020 stellte sich als Erstes die Frage, wann und wo der erste slowenische Grammatiker zur Welt kam. Das in der Literatur vorkommende ungefähre Geburtsjahr 1520 dürfte nämlich zu früh angesetzt sein; es wäre richtiger, es um das Jahr 1524 anzusetzen.

Der Familienname Bohorič entstammt dem geographischen Namen Bohorergebirge. Die Selbstbestimmung Bohoričs als Steirer, verzeichnet in den Universitätsmatriken sowie die zwar nur einmal vorkommende Angabe, er käme aus Krško, der Stadt in Krain, weisen auf seine geographische Herkunft aus der Region zwischen der Save und dem Bohorergebirge hin. Dort ist der Familienname Bohorič seit den 30-er Jahren des 17. Jahrhunderts belegt. Adam Bohorič muss allerdings schon vor der Immatrikulation an der Wiener Universität (1543) auf die eine oder andere Weise mit Krško verbunden gewesen sein. Diese Verbindung ist in seiner anfänglichen Schulung zu suchen, die er höchstwahrscheinlich in Krško, dem nächstgelegenen Ort absolvierte. Es lässt sich allerdings nicht ausschließen, dass die Familie in seiner Kindheit von der Grundherrschaft Hans Ungnads in Sevnica in eine andere in Krško jenseits der Save übersiedelte. Seine Lehrertätigkeit in Krško dauerte nicht etwa von 1551 bis 1563, wie bisher angenommen, sondern sie war kürzerer Dauer, dazu war die dortige Schule nicht seine Privatanstalt. Darüber hinaus erhellt der Beitrag das Leben der Familie von Adam Bohorič in Ljubljana, wo er ab dem Jahr 1566 lebte und wirkte. Wohl die entscheidende Feststellung betrifft seine angebliche Vertreibung aus Innerösterreich nach dem 20. November 1598. In der Tat blieb Adam Bohorič bis zu seinem Tod in Ljubljana. Angesichts der Verzeichnung seines Namens in den städtischen Steuerbüchern starb er zwischen dem Frühjahr 1601 und dem Sommer 1602.